PARTICIPATÍVNE PLÁNOVANIE VEREJNÝCH PRIESTRANSTIEV V BRATISLAVE:

Analýza problémov využívania a tvorby verejných priestorov a plôch

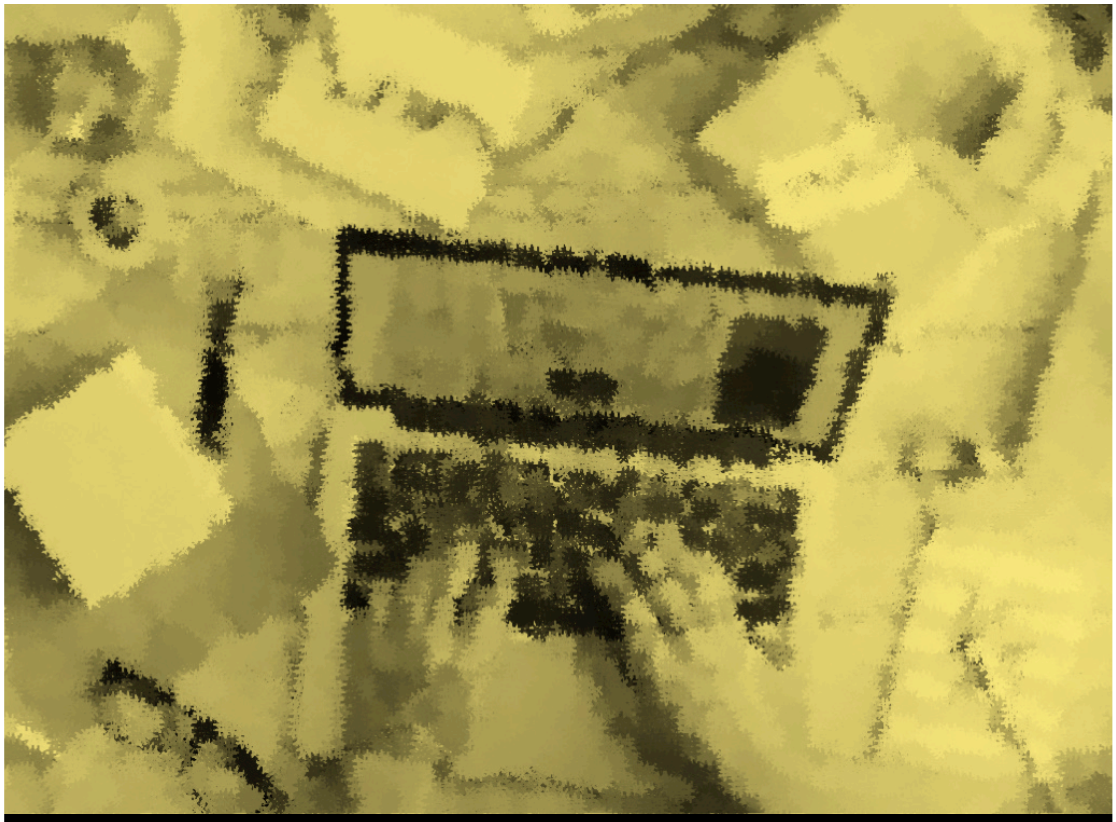

Autori: Mgr. Veronika Prachárová
Mgr. Juraj Hurný

Názov národného projektu: Podpora partnerstva a dialógu v oblasti participatívnej tvorby verejných politík

Predložené dňa: 1.8.2019

Úrad splnomocnenca vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti

(zadávateľ)

Participatívne plánovanie verejných priestranstiev v Bratislave – Analýza problémov využívania a tvorby verejných priestorov a plôch

Autor: Mgr. Veronika Prachárová, Mgr. Juraj Hurný
Grafická úprava: Mgr. Veronika Prachárová

Názov národného projektu: Podpora partnerstva a dialógu v oblasti participatívnej tvorby verejných politík
ITMS: 314011M298
Operačný program: OP Efektívna verejná správa
Zdroj financovania: Tento materiál je podporený z Európskeho sociálneho fondu
Autor súhlasí so zaradením obsahu výstupu do znalostnej elektronickej databázy ÚSV ROS.
Vyhotovené dňa: 1.8.2019

Úrad splnomocnenca vlády SR
pre rozvoj občianskej spoločnosti

Operačný program
Efektívna
verejná správa

Európska únia
Európsky sociálny fond

MINISTERSTVO
VNÚTRA
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

SGI
Slovak Governance Institute
Inštitút pre dobre spravovanú spoločnosť

BRATISLAVA

Participatívne plánovanie verejných priestranstiev
v Bratislave – Analýza problémov využívania a
tvorby verejných priestorov a plôch,
Veronika Prachárová, Juraj Hurný
Úrad splnomocnenca vlády SR pre rozvoj
občianskej spoločnosti, Cukrová 14, 811 08
Bratislava,
2019
ISBN: 978 – 80 – 89051 – 30 – 4

Opis Národného projektu Podpora partnerstva a dialógu v oblasti participatívnej tvorby verejných politík

Pilotná schéma participatívnej tvorby verejných politík

Pilotná schéma participatívnej tvorby verejných politík predstavuje praktickú časť projektu. Zastrešuje dvanásť pilotných projektov, ktoré testujú rôzne participačné scenáre a nástroje zapojenia verejnosti do tvorby verejných politík na 4 úrovniach (národná, regionálna, mikroregionálna, lokálna). Zameranie verejných politík predstavuje témy ako sociálna inklúzia, otvorené dáta, udržateľná mobilita, deti a mládež, medziobecná spolupráca, využívanie verejných priestorov, odpadové hospodárstvo, environmentálna výchova a vzdelávanie. Projekty boli do pilotnej schémy vybrané na základe samostatnej výzvy k predkladaniu projektov ÚSV ROS, realizovanej v Novembri 2015. Na základe dvanástich memoránd o spolupráci medzi ÚSV ROS, konkrétnym subjektom verejnej správy (VS) a vybranou mimovládnou organizáciou, ktorá vznik projektu iniciovala, vznikne dvanásť verejných politík, pripravených na zavedenie do praxe.

Pilotná schéma je súčasne cenným zdrojom dát pre analytickú činnosť, ktorá predstavuje druhú časť projektu.

Analyticko-metodicko-legislatívna podpora zavádzania participatívnej tvorby verejných politík do praxe

Analyticko-metodicko-legislatívna podpora zavádzania participatívnej tvorby verejných politík do praxe predstavuje teoretickú časť projektu, ktorá je zameraná na analytickú, metodickú, legislatívnu činnosť. Na základe analytickej, metodickej a legislatívnej činnosti bude priebežne budovaná verejne elektronicky dostupná znalostná databáza. Výsledkom bude *Analýza stavu a možností participácie v SR*, ako aj návrhy na legislatívne zmeny, zvyšujúce účasť verejnosti v procese prípravy, tvorby, implementácie, monitoringu a revízie verejných politík.

Budovanie kapacít v prostredí VS predstavuje samostatný blok činností. Jeho cieľom je identifikovať príčiny nedostatočnej aplikácie inovatívnych a participatívnych metód v praxi verejnej správy. Bude navrhnutý profil absolventa, architektúra a sylaby špecializovaného vzdelávacieho programu, ako aj metodiky pre nový vzdelávací program s názvom "Participatívna tvorba politík v prostredí verejnej správy". Súčasťou je pilotné testovanie programu vzdelávania na 3 skupinách účastníkov z prostredia VS (štátna správa, regionálna územná samospráva, regionálne združenia miest a obcí, miestna územná samospráva).

Obsah

1 Úvod 5

2 Verejný priestor a priestranstvo 6

3 Verejné priestranstvo a participácia 7

4 Metodika 9

5 Kamenné námestie - Námestie pre ľudí 11
- 5.1 Opis projektu 11
- 5.2 Ciele projektu a riziká 12
- 5.3 Projekt a samospráva 12
- 5.4 Použité nástroje participácie 13
- 5.5 Získavanie spätnej väzby 14
- 5.6 Identifikované nedostatky procesu 15
- 5.7 Čo si môžeme z projektu vziať? 15

6 Nové mesto - Cyklistický štadión 16
- 6.1 Opis projektu 16
- 6.2 Vznik projektu, predpokladaný cieľ a riziká 18
- 6.3 Projekt a samospráva 18
- 6.4 Použité nástroje participácie 19
- 6.5 Získavanie spätnej väzby 20
- 6.6 Identifikované nedostatky procesu 21
- 6.7 Čo si môžeme z projektu vziať? 22

7 Petržalka 23
- 7.1 Opis projektu 23
- 7.2 Ciele projektu a riziká 24
- 7.3 Projekt a samospráva 25
- 7.4 Použité nástroje participácie 25
- 7.5 Získavanie spätnej väzby 27
- 7.6 Identifikované nedostatky procesu 27
- 7.7 Čo si môžeme z projektu vziať? 28

8 Nové Mesto – vnútroblok Americká-Račianska 29
- 8.1 Opis projektu 29
- 8.2 Ciele projektu a riziká 30
- 8.3 Projekt a samospráva 31
- 8.4 Použité nástroje participácie 31
- 8.5 Získavanie spätnej väzby 31
- 8.6 Identifikované nedostatky procesu 32
- 8.7 Čo si môžeme z projektu vziať? 33

9 Hovorme o Šafku 34
- 9.1 Opis projektu 34
- 9.2 Ciele projektu a riziká 35
- 9.3 Projekt a samospráva 35
- 9.4 Použité nástroje participácie 35
- 9.5 Získavanie spätnej väzby 36

9.6 Identifikované nedostatky procesu ... 36
9.7 Čo si môžeme z projektu vziať? ... 36

10 Južné predmestie - Oživme verejné priestory ... 37
10.1 Opis projektu ... 38
10.2 Vznik projektu, predpokladaný cieľ a riziká ... 38
10.3 Projekt a samospráva ... 39
10.4 Použité nástroje participácie ... 40
10.5 Získavanie spätnej väzby ... 41
10.6 Identifikované nedostatky procesu ... 42
10.7 Čo si môžeme z projektu vziať? ... 43

11 Nové Mesto - Revitalizácia Kuchajdy ... 45
11.1 Opis projektu ... 45
11.2 Ciele projektu a riziká ... 46
11.3 Projekt a samospráva ... 47
11.4 Použité nástroje participácie ... 47
11.5 Získavanie spätnej väzby ... 48
11.6 Identifikované nedostatky procesu ... 48
11.7 Čo si môžeme z projektu vziať? ... 48

12 Nová Obchodná: Participatívny proces regulácie reklamy a tvorba nového brandu štvrte Obchodná ulica a okolie ... 50
12.1 Opis projektu ... 51
12.2 Ciele projektu a riziká ... 52
12.3 Projekt a samospráva ... 52
12.4 Použité nástroje participácie ... 52
12.5 Získavanie spätnej väzby ... 53
12.6 Identifikované nedostatky procesu ... 54
12.7 Čo si môžeme z projektu vziať? ... 55

13 Ako ďalej, Kollárko? ... 56
13.1 Opis projektu ... 56
13.2 Ciele projektu a riziká ... 57
13.3 Projekt a samospráva ... 57
13.4 Použité nástroje participácie ... 58
13.5 Získavanie spätnej väzby ... 59
13.6 Identifikované nedostatky procesu ... 59
13.7 Čo si môžeme z projektu vziať? ... 59

14 Panenská – Manuál verejných priestranstiev ... 61
14.1 Opis projektu ... 61
14.2 Ciele projektu a riziká ... 62
14.3 Projekt a samospráva ... 63
14.4 Použité nástroje participácie ... 63
14.5 Získavanie spätnej väzby ... 64
14.6 Identifikované nedostatky procesu ... 64
14.7 Čo si môžeme z projektu vziať? ... 65

15 Záver ... 66

16 Zdroje ... 68

1 Úvod

Zapájanie obyvateľov do plánovania zásahov v rámci verejných priestranstiev **nemá** v slovenských mestách dlhú **tradíciu** (Prachárová 2019). Až do nedávnej minulosti neboli tieto procesy presadzované zo strany politickej reprezentácie, mestských úradníkov a ani samotnej verejnosti. Ich absencia mohla byť jedným z dôvodov, prečo sa zrealizované zásahy často vyznačovali skôr nízkou kvalitou prevedenia (Prachárová & Hurný 2019).

Participatívne projekty komunitného charakteru sa začali objavovať v rôznych častiach Slovenska až od roku 2005 (Nadácia Ekopolis 2016, Miková, Paulíková, Pauliniová 2010). Išlo o procesy, ktoré nielenže úspešne pilotne otestovali postupy zapojenia verejnosti (Miková, Paulíková, Pauliniová 2010), ale rovnako dokázali, že na Slovensku sa nachádza mnoho odborníkov s dostatočnými znalosťami a skúsenosťami v tejto oblasti.

Väčšie projekty sa začali objavovať po roku 2012, na čo poukazuje aj táto publikácia. Zamerali sme sa na desať konkrétnych projektov, ktoré sa uskutočnili v Bratislave. Za príklad si ich môžu zobrať samosprávy rôznej veľkosti s rôznorodými predstavami o zásahoch do verejného priestranstva. Odlišujú sa totiž svojím **rozsahom, dĺžkou či priebehom realizačnej fázy.** V analýze sa venuje pozornosť napríklad menšiemu projektu týkajúcemu sa vnútrobloku, ktorý sa začal realizovať na základe podnetu obyvateľky, ale aj rozsiahlemu plánovaniu rozvojovej osi Petržalky, ktoré bolo vedené zamestnancami samosprávy. Rovnako sa v publikácii rozoberá projekt, ktorý v rámci svojich výstupov prináša vôbec po prvýkrát aj manuál verejných priestorov pre konkrétnu oblasť.

Predkladaná publikácia si za hlavný cieľ kladie prerozprávať príbehy a skúsenosti realizátorov a realizátoriek participatívnych projektov. **Detailne nahliada do pozadia desiatich samostatných procesov** na území hlavného mesta. Rieši tak **silné, ako aj ich slabé stránky** a snaží sa **o pochopenie kontextu**, v ktorých vznikali. V závere publikácie sa nachádzajú najdôležitejšie poučenia, ktoré môžu byť užitočné pre všetkých realizátorov participatívnych procesov v slovenských samosprávach.

2 Verejný priestor a priestranstvo

Verejný priestor predstavuje **verejne prístupnú komplexnú fyzickú časť prostredia** (Inštitút plánovania a rozvoja hlavného mesta Prahy 2013). Okrem verejného priestranstva zahŕňa napríklad aj vnútorný priestor budov. Podľa Inštitútu plánovania a rozvoja hlavného mesta Praha (2013) sa termín verejný priestor používa aj pre nehmotnú rovinu prostredia - vzťahy, myšlienky, deje alebo média - čiže predstavuje určité kontinuum.

Verejné priestranstvo je **podmnožinou verejného priestoru** (Atrium 2018). Ide najmä o verejne prístupnú plochu exteriéru mesta alebo obce, ktorých súčasťou sú aj všetky prvky vybavenia verejných priestranstiev (Inštitút plánovania a rozvoja hlavného mesta Prahy 2013). V tomto zmysle má byť prístupné pre všetkých bez obmedzení súvisiacich napríklad s formou vlastníctva. Výnimku však môže tvoriť špeciálny časový režim (Inštitút plánovania a rozvoja hlavného mesta Prahy 2013).

Verejné priestranstvá predstavujú **zásadnú súčasť všetkých miest či obcí a do veľkej miery formujú to, ako sa v nich ľudia cítia**. Dá sa aj tvrdiť, že žiadne mesto nie je mestom bez verejných priestranstiev (Sidorová 2015). Dokonca podľa niektorých autorov (Carr et al. 1992:3) môže byť verejné priestranstvo považované za hlavné pódium, na ktorom sa odohráva „*dráma komunálneho života*".

Ako uvádza Gehl (1987) práve v súčasnosti, kedy sa dáva dôraz na súkromie a existuje tendencia privatizovať, mizne verejná zložka našich životov. Navyše sú (najmä na západe) verejné priestranstvá často využívané na súkromné účely – na kúpu a predaj tovarov, na záhradkárčenie či cvičenie (Carr et al. 1992:3). Je preto podľa Gehla (1987) čoraz dôležitejšie vytvárať mestá, ktoré podnecujú k osobným stretnutiam s ostatnými obyvateľmi mesta.[1] Ďalej tvrdí, že práve **verejný život odohrávajúci sa vo verejných priestranstvách vysokej kvality je nutnou podmienkou demokratického a naplneného života**. Existuje teda potreba naučiť sa ako vytvárať a udržiavať priestranstvá, ktoré sú vhodné pre ich užívateľov či existujúci kontext a sú aj dobre využiteľné v dlhšom časovom horizonte (Carr et al. 1992). Kvalitné verejné priestranstvá sa vyznačujú aspektami ako sú sociálna rovnosť, prístupnosť pre všetkých, tolerancia odlišnosti a nediskriminujúca kontrola (Bratislava – Nové Mesto 2014).

Verejné priestranstvá by mali byť v prvom rade pre ľudí, ktorí ich využívajú, a preto je potrebné ich **zapojiť už v procese plánovania akýchkoľvek zásahov**. V nasledujúcej časti sa zameriame na proces participácie a prečo by mal byť zásadnou súčasťou plánovania verejných priestranstiev.

[1] Gehl, J. (1987): Life Between Buildings, New York: Van Nostrand Reinhold

3 Verejné priestranstvo a participácia

Stáva sa všeobecne akceptovaným faktom, že verejné priestranstvá by mali byť pre všetkých. Jedným zo základných predpokladov teda je, že pri ich plánovaní sa budú zisťovať a reflektovať potreby a preferencie obyvateľov. Napriek niekoľkým uskutočneným participatívnym projektom na Slovensku vo všeobecnosti platí, že **obyvatelia sú do plánovania verejných priestranstiev zapájaní len zriedka**. V prípade, ak k zapojeniu dochádza, robí sa len čiastkovo a často je terčom účelovosti v zmysle jeho zneužívania pre legitimizovanie plánovaných zásahov. Nevyužitie možností, ktoré prináša rozumné zapojenie verejnosti do procesov plánovania verejných priestranstiev je však na škodu všetkých.

Participatívny proces môže počítať **s rôznou mierou zapojenia verejnosti, ale aj s rôznymi formami prevedenia**. Tieto rozhodnutia vo významnej miere závisia od načasovania a trvania participácie. V prípade, ak sa s plánovaním iba začína, a teda existujú iba základné predstavy o zásahoch, je možné dopytovať sa na názor a potreby verejnosti vo väčšej miere, ako keď je už pripravený komplexný projekt. Rovnako, ak je na celé plánovanie určené len krátke časové obdobie, len ťažko sa dá plne zapojiť verejnosť za použitia viacerých nástrojov (napríklad, časovo náročnejších kvalitatívnych metód).

Plánovanie verejných priestranstiev za aktívneho zapojenia verejnosti, čoho je nevyhnutným predpokladom aj včasné a riadne informovanie, môže priniesť podľa Prachárovej (2019) mnoho konkrétnych pozitív. V prvom rade dochádza k **zvyšovaniu kvality verejných priestranstiev**, nakoľko samospráva získa viac informácií o názoroch a potrebách obyvateľov, ktoré môže reflektovať v konečnej podobe územia. S tým súvisí druhý bod, a tým je ľahšia realizácia procesu úpravy verejného priestranstva a následne **bezproblémovejšia akceptácia jeho podoby**. V treťom rade to môže mať blahý vplyv na vzťahy obyvateľov k predstaviteľom samosprávy, ako aj k zvyšovaniu dôvery. S tým v neposlednom rade súvisí aj fakt, že v prípade, ak obyvatelia spolutvoria verejný priestor, existuje predpoklad, že sa s ním **stotožnia a budú si budovať vzťah k mestu**.

Celkovo by sa dalo povedať, že vytvorenie priestoru, ktorý spĺňa požiadavky všetkých dotknutých skupín obyvateľov by mal byť cieľom každej samosprávy v snahe o dosiahnutie zvýšenia kvality ich života. Samospráva celkovo môže prostredníctvom participatívneho procesu uskutočniť:

- zber informácií o území,
- zber predstáv, potrieb a očakávaní od jednotlivých aktérov,
- zber názorov a spätnej väzby na čiastkové riešenia/návrhy (viď aj Prachárová &

Hurný 2019).

Samospráva dokáže v závere **lepšie identifikovať a porozumieť špecifickým potrebám jednotlivých aktérov**, ale aj získať spätnú väzbu na plánované využitie a úpravy verejného priestoru.

V Bratislave sa doposiaľ uskutočnilo viacero rôznorodých participatívnych procesov pri plánovaní verejných priestranstiev, pričom budú postupne rozobrané v tejto publikácii. Spôsob výberu vzorky, ako aj postup zberu dát je opísaný v ďalšej časti.

4 Metodika

V publikácii sa venuje pozornosť desiatim participatívnym procesom, ktoré sa zameriavali na verejné priestranstvá (viď box č. 1). Všetky boli **ukončené k decembru 2018, pričom boli uskutočnené v Bratislave**.

Výskum sa sústredil na projekty, ktoré sa odlišujú najmä rokom či trvaním realizácie procesu, mierou spolupráce so samosprávou, zameraním sa na zraniteľné skupiny, rozpočtom či využitými participatívnymi nástrojmi. Zmapovali sa tak rôznorodé projekty, ktoré umožnili verejnosti zapojiť sa do plánovania verejných priestranstiev.

Box č. 1: Zoznam skúmaných projektov

Projekt	Rok	Realizátor projektu
Kamenné námestie – Námestie pre ľudí	2012 - 2013	N/A
Nové Mesto – Cyklistický štadión	2013 - 2014	Mestská časť Bratislava – Nové Mesto
Petržalka	2013-2015, 2017-2019	Hlavné mesto SR Bratislava, Útvar hlavnej architektky
Nové Mesto – vnútroblok Americká-Račianska	2014 - 2017	Mestská časť Bratislava – Nové Mesto
Šafárikovo námestie – Hovorme o Šafku	2015	PDCS
Južné predmestie – Oživme verejné priestory	2016	PDCS
Nové Mesto – Revitalizácia Kuchajdy	2016 - 2017	Mestská časť Bratislava – Nové Mesto
Nová Obchodná: Participatívny proces regulácie reklamy a tvorba nového brandu štvrte Obchodná ulica a okolie	2016 - 2018	O.Z. Nová obchodná
Kollárovo námestie – Ako ďalej, Kollárko?	2017	Green Foundation, PDCS
Panenská – Manuál verejných priestranstiev	2017 - 2018	OZ Punkt

Zdroj: Autori na základe dotazníkov, rozhovorov

Nakoľko jedným z hlavných zámerov analýzy je získanie komplexných informácií o participatívnych procesoch, pristúpili sme k uskutočneniu **pološtuktúrovaných rozhovorov s realizátormi projektov**. Osobné výskumné rozhovory predstavujú podľa Lavrakasa (2008) dlhodobo najlepší spôsob ako získavať dáta pri snahe výskumníka minimalizovať riziko neodpovedania na otázky a maximalizovať kvalitu zozbieraných informácií. Kvalitatívne údaje z rozhovorov umožňujú **zhromažďovanie hlbších poznatkov o postojoch, názoroch a činnostiach respondentov** (Kendall 2008). Výskumníci totiž v prípade potreby môžu požiadať respondenta o doplnenie, resp.

presnejšie vysvetlenie jeho perspektívy (Harris & Brown 2010). Výskumné rozhovory môžu byť užitočné aj po prvotnom zbere dát formou dotazníka, napríklad pre detailnejšie skúmanie vnímania respondentov (McNamara 1999).

Výskum o vybraných participatívnych procesoch v Bratislave prebiehal v dvoch fázach. V prvom rade sa pristúpilo k **prvotnému zberu a spracovaniu dát o jednotlivých projektoch**, čo slúžilo ako poklad pre vypracovanie otázok do pološtruktúrovaných rozhovorov. Zamerali sme sa pritom na všetky verejne dostupné výstupy a publikácie. Rovnako sme rozdistribuovali medzi oslovených respondentov a respondentky **dotazníky s otvorenými otázkami**, ktoré sa zameriavali na základné náležitosti projektov (viď box č. 2). Odpovede na otázky v dotazníku sú súčasťou analytickej časti. V jednom prípade nedošlo k vyplneniu dotazníka, a teda informácie boli získané výhradne z webovej stránky projektu.

Box č. 2: Oblasti pokryté v dotazníkoch zaslaných pred výskumnými rozhovormi

- Obdobie realizácie projektu
- Hlavný cieľ projektu
- Zdroj financovania
- Využité participatívne nástroje
- Inkluzívnosť procesu/špecifické zameranie sa na zraniteľné skupiny
- Možnosti zhodnotenia/pripomienkovania výslednej podoby projektu pre verejnosť
- Najväčší nedostatok uskutočnených participatívnych nástrojov
- Spolupráca so samosprávou na procese prípravy projektu (áno/nie, ako, s kým)
- Spolupráca so samosprávou na realizácii projektu (áno/nie, ako, s kým)

Zdroj: Autori

Prostredníctvom pološtruktúrovaných rozhovorov s realizátormi projektov boli primárne získavané informácie o priebehu, využitých metódach či silných a slabých stránkach participatívnych procesov. Celkovo boli uskutočnené rozhovory s **15 respondentmi a respondentkami v trvaní 40 až 130 minút**.

5 Kamenné námestie - Námestie pre ľudí

Rok	2012 - 2013
Cieľ	Ukázať skrytý potenciál miesta, ako aj potenciál zapojenia obyvateľov do tvorby mesta. Priniesť verejnú diskusiu o najpálčivejších problémoch verejných priestorov v Bratislave.
Zdroj financovania	vlastné zdroje, granty, crowdfunding
Použité participatívne nástroje	• anketa • emočná mapa • urban walk • priestorový model • priestorové intervencie
Najväčší nedostatok uskutočnených participatívnych nástrojov	N/A
Zameranie na zraniteľné skupiny obyvateľstva	Nie
Pripomienkovanie výslednej podoby projektu verejnosťou	Nie
Spolupráca so samosprávou v procese prípravy projektu	Áno – prebehla komunikácia s magistrátom a kanceláriou primátora. Zamestnanci samosprávy pomáhali vybaviť rôzne povolenia a poskytli usmernenia ohľadom podávania žiadostí.
Spolupráca so samosprávou v procese realizácie projektu	Nie

Zdroj: Autori na základe dotazníkov

5.1 Opis projektu[2]

Projekt vznikol **z iniciatívy dlhoročnej realizátorky a školiteľky participatívnych procesov**. Jedna z respondentiek upresnila, že ona konkrétne bola oslovená počas „*tréningu na participáciu*“.

V rozhovoroch s realizátorkami procesu zhodne zaznelo, že Kamenné námestie považujú za dôležitú súčasť hlavného mesta, no napriek tomu je „*vo veľmi zlom stave*“. Ich prvotným cieľom teda bolo „***ukázať mestu, že s tým námestím má počítať. To, že (...) je živé, má obrovský potenciál a ľudia ho využívajú**, aj napriek zlému stavu“.* Celkovo sa malo dosiahnuť vzbudenie záujmu politikov o danú verejnú plochu a akcelerovanie zmeny. Neskôr v priebehu projektu zistili, že existuje zámer developera na zastavanie Kamenného námestia, „... *takže to skončilo takmer ako protest proti tomu*“.

Ďalšia z realizátoriek uviedla, že **vnímali, že Kamenné námestie je ohrozené, dokonca, že *„verejný priestor je ohrozený ako taký*.** *Vnímali (sme to) vlastne aj cez to ohrozenia*

[2] Pri opise projektu vychádzame výhradne z informácií z rozhovorov, nakoľko webová stránka projektu „namestiepreludi.sk“ nebola v čase písania publikácie dostupná.

pre spoločnosť, že čo to vlastne znamená tá privatizácia verejného priestoru. Aké to má spoločenské dopady. Alebo aké to má dopady na demokraciu v spoločnosti, že čo to vlastne všetko ovplyvní a že to neni o tom, že teraz to bude súkromné, ale o tom, akí sme, ako spoločnosť."

Celkovo pracovalo na projekte desať ľudí, pričom hlavný tím tvorili piati. Jednalo sa najmä o architektov. Respondentka doplnila, že všetci boli „*čisto dobrovoľníci*" a dostali len malé granty, z ktorých nedokázali zaplatiť ani jedného človeka. V tejto súvislosti dokonca uviedla: *„... bolo brzdou toho celého, že sme nedokázali zaplatiť sami seba, ale iba tie veci, čo sa mali robiť*". Projekt prebehol **dve letá za sebou v rokoch 2012 a 2013**.

5.2 Ciele projektu a riziká

Ciele projektu sa tvorili spoločne v tíme. Jedna z respondentiek priblížila, že sa všetci spolu počas celého projektu **pravidelne stretávali, komunikovali cez emaily a všetky podklady mali nazdieľané** na Google Drive a na Dropboxe.

Hlavným cieľom bolo *„aktivovať - ukázať, že (Kamenné) námestie môže žiť"*, podľa respondentky totiž platí, že *„keď sa bude (námestie) manažovať, bude oň záujem*". Realizátorky chceli **vypracovať dočasné zmeny, ktoré by umožnili otestovať fungovanie daného priestoru**. Počítali pritom s tým, že všetky zásahy sa musia dať odstrániť alebo zmeniť. Všetky finálne zmeny môžu byť takto už testované vopred.

V rámci projektu chceli vytvoriť konkrétny materiál, ktorý by odovzdali samospráve, aby *„s námestím začala niečo robiť*". Realizátorky si boli totiž vedomé, že oni v rámci projektu nebudú robiť veľké zásahy: *„... my sme vedeli, že samospráva bude plánovať to námestie dlhodobo, ale dovtedy sa s tým dá niečo robiť, a to by mohlo byť toto*".

V rámci projektu v zásade chceli **ukázať čo by sa s námestím dalo rýchlo urobiť za žiadne, či minimálne náklady**. *„Dúfali sme, že to bude ďalej pokračovať, ale nepokračovalo*", doplnila jedna z realizátoriek projektu.

5.3 Projekt a samospráva

Jedna z respondentiek označila spoluprácu so samosprávou na tomto projekte za slabú. Podľa jej slov na strane mesta argumentovali tým, že nie je: *„dosť peňazí, neni dosť kapacít na to a proste stále (dokola) ... **nehľadali ten spôsob ako sa to dá, ale skôr také výhovorky, prečo sa to nedá***." V istom momente dokonca hodnotila ako veľké riziko to, že samospráva nebude vôbec spolupracovať. To sa napokon nepotvrdilo: *„... oni ako tak v rámci tých povolení spolupracovali, že nebola to nejaká (katastrofa), ale **nebola tam tá iniciatíva z ich strany, že poďme niečo robiť**... že by to chápali, že prečo sa toto deje*". Podľa nej nepovažovali tie aktivity ako dôležité ani ku koncu projektu. Dokonca to

„vnímali tak, že (sa nám) nepodarilo úplne to námestie akože premeniť a spraviť z toho nejaké super hip centrum mesta, ale to vtedy nebolo úplne naším cieľom. Oni to proste vnímali tak, že sme tam urobili strašne veľa akokeby tej programovej náplne ... akonáhle sme skončili s tým program, tak sa to námestie vrátilo do pôvodného stavu. Oni to tak nejak nechápali, že toto je ten výsledok".

Podľa ďalšej z respondentiek bola samospráva zapojená do projektu v zásade tým, že **na stretnutie k jeho spusteniu prišla hlavná architektka mesta Bratislava Ingrid Konrád**. To vzbudilo aj záujem médií.

Neskôr sa dostali realizátorky so svojimi výstupmi aj na **komisiu, ktorá odporučila primátorovi sa tým zaoberať**. Ako ďalej doplnila respondentka: *„On nás prijal a potom, teda, keď bolo na predaj toto námestie v mestskom zastupiteľstve, tak sme tam tiež boli a vystúpili sme ako občania a poslanci zahlasovali proti predaju*".

Finálny materiál bol odovzdaný do rúk hlavnej architektky mesta. Podľa jednej z realizátoriek projektu však netreba zabúdať aj na **nepriamy dopad projektu**. Napríklad to, že tam zostala lavička, vďaka ktorej si mohla samospráva uvedomiť, že tam lavičky naozaj môžu byť. Dokonca tam podľa nej *„celkom rýchlo umiestnili ďalšie ... náhodou, že?*" Veľkou pridanou hodnotou bol aj stúpajúci záujem o námestie *„... a že to námestie ešte stále máme. Asi by sme ho nemali, keby neprišlo k týmto aktivitám"*.

5.4 Použité nástroje participácie

Verejnosť sa snažili realizátorky participatívneho procesu zapojiť tak, že robili pravidelné akcie na námestí a od ľudí, ktorí sa pristavili alebo išli okolo sa snažili rôznymi metódami získať dáta.

Konkrétne využili **pocitovú mapu**, pričom ľudia *„ukazovali nejaké problémové miesta a miesta, ktoré majú radi*" a pripájali vlastné zdôvodnenie. Ako pokračovala jedna z respondentiek, taktiež vytvorili **model námestia**, v rámci ktorého mohli ľudia *„trošku hravo plánovať, čo by sa s námestím dalo robiť a my sme si to fotili*".

Súčasťou postupov bolo aj **pozorovanie na námestí**. Realizátorky projektu zisťovali ako sa ľudia pohybujú po Kamennom námestí a v ktorých zónach sa nezvyknú zdržiavať a mohla by sa tam rozšíriť zeleň. Súčasťou bolo aj priame dopytovanie ľudí: *„... pýtali sme sa ľudí, čo im tam chýba, čo im tam vadí. Z toho nám vyšli mnohé veci, že je tam napríklad zeleň, ale ľudia ju nevnímajú ako zeleň, lebo je v zlom stave*".

Rovnako využívali aj dotazník. Ten vypĺňali obyvatelia na mieste, pričom niektorým s tým asistovali. Dotazníky zbierali aj počas koncertov. V priebehu komentovaných prechádzok zas mohli ľudia dávať podnety. Za inovatívnejší nástroj realizátorky projektu považovali

využitie tzv. **urban walku**. Vždy bol spojený s prezentáciou o konkrétnych miestach a účastníci mali k dispozícii skicu toho, ako by daný priestor mohol vyzerať. Následne mali priestor na komentáre. Respondentka upresnila, že skica *„vyzerala tak, že to boli obrysy budovy, ktorá tam je ... plus tam boli stromčeky dokreslené a (...) ľudia do toho vkladali takú obrazotvornosť*."

Účastníci taktiež mohli vyjadrovať svoj názor nálepkami, ktoré umiestnili priamo na konkrétne miesta na námestí. Ako uviedla jedna z realizátoriek, *„**snažili sme sa, aby to bolo celé hravé a aby si ľudia z toho námestia odniesli aj zmenený pocit**. ... už uvidia, že to námestie naozaj môže byť aj lepšie a že je ich*".

Námestie bolo **otvorené širokej verejnosti**, čiže podľa jednej z respondentiek bolo samozrejmé, že tam boli aj ohrozené skupiny, napríklad bezdomovci. Ich zapojenie preto považovali za „samoošetrené". Dokonca im mnohí vyčítali, že sú tam ľudia bez domova a že im robia svojim projektom *„najväčší kultúrny program toho leta*". Ďalej respondentka uviedla, že sa špecificky zameriavali na deti, nakoľko im robili detské predstavenia. Druhá respondentka doplnila, že v rámci participatívneho procesu zapojili aj hendikepovaných. Taktiež priblížila, že prišli *„aj s vozíčkami a dali sa tam vyskúšať. (...) Boli v rámci niektorých tých väčších akcii ... a oni tiež potom odpovedali na otázky*".

Jedna z realizátoriek zvýraznila, že významnou **pridanou hodnotou projektu bolo, že sa im podarilo dať *„dokopy rôznych ľudí, ktorí spolu skúmali to námestie a (že) veľa ľudí sa zapájalo do tých aktivít***. *(Napríklad) adoptuj si kochlík - tak tam boli stovky ľudí, ktorí prišli a sadili s nami kvety. Potom, mnohí nám pomohli s tým kultúrnym programom, stavali s nami pódium. (...) Bola tam taká dobrá atmosféra okolo toho, že tí ľudia sa chceli do toho zapojiť, chceli pomôcť, boli to fakt, že stovky ľudí*". Bolo to však podľa nej veľmi náročné, čo bolo aj dôvodom, prečo ďalší rok nepokračovali.

5.5 Získavanie spätnej väzby

Podľa jednej z realizátoriek nezískavali počas realizácie projektu spätnú väzbu. Ďalšia uviedla, že verejnosť pravidelne reagovala – či už pozitívne alebo negatívne. V rámci rozhovoru poukázala aj na konkrétnu situáciu *„... **my sme tam robili veľa aktivít, veľa koncertov a nie všetci, napríklad, miestni obyvatelia to úplne dobre zvládli.** (...) Sme mali koncert a proste už toho mali dosť ... už nechceli, aby tam hrali... (...) že už skončite s tým už nechceme hudbu na tomto námestí, že choďte na Hviezdoslavovo námestie, tam si robte koncerty. Takže sme mali aj taký feedback."* Následne uviedla: *„Tam vidím chybu, že sme mohli s miestnymi troška viac komunikovať*". Snažili sa, ale podľa nej sa k nim nevedeli úplne dostať a ani ich dostatočne zapojiť.

Z celej uvedenej situácie sa podľa realizátorky poučili a dokonca, prezentovali svoju skúsenosť, uviedli, že nie je úplne vhodné organizovať na Kamennom námestí veľké

koncerty. Rovnako, že tie aktivity mali byť najskôr skonzultované s miestnymi obyvateľmi.

5.6 Identifikované nedostatky procesu

Najzásadnejším problémom podľa jednej z respondentiek je, že sa s výsledkami nič nestalo. **Vypracovaný materiál mal predstavovať jeden z podkladov pre architektonickú súťaž, ktorá sa nakoniec nevypísala**.

Taktiež uviedla, že mali problém s udržateľnosťou celého projektu: *„... je mi ľúto, že sme v tom nepokračovali. Stalo sa to preto, že sme jednoducho už nemohli toľko dobrovoľníckych hodín (tomu) venovať a museli sme sa starať o svoje živobytie a potom to vlastne aj tým išlo do stratena*". Ďalšia z respondentiek ale uviedla: *„... peniaze sa vždy nejak zohnali (...) sú ten najmenší problém - najväčší je naozaj to dobre minúť*".

Počas rozhovorov bol identifikovaný aj iný problém - **nedostatočná spolupráca s miestnymi**. Konkrétne zaznelo: *„nedokázali (sme) úplne nadchnúť tých zopár obyvateľov, ktorí tam bývajú, pre túto našu aktivitu. Aj keď neviem, že z ľudí, ktorí tam chodili, ktorí boli z tade, ale... skôr to, že ako tých ľudí osloviť, že naozaj či im ísť klopkať na dvere a proste dotiahnuť ich tam.*"

5.7 Čo si môžeme z projektu vziať?

- Je vhodné, aby sa uskutočňovali pravidelné stretnutia členov tímu a aby každý z nich mal prístup ku všetkým základným projektovým dokumentom (napríklad na online úložisku).
- Participatívne plánovanie verejných priestorov môže prebehnúť aj tak, že sa priamo na mieste zásahu uskutočnia dočasné zmeny, pričom sa bude skúmať reakcia verejnosti a ich funkčnosť v praxi. Finálne zmeny môžu byť takýmto spôsobom už predtestované.
- Pri uskutočňovaní participatívnych aktivít v okolí bytových domov je potrebné najskôr pristúpiť k intenzívnej informačnej kampani a rovnako uskutočniť aj prípravné stretnutie s jej obyvateľmi.

6 Nové mesto - Cyklistický štadión

Rok	**2013 - 2014 (príprava), 2016 - 2017 (realizácia)**
Cieľ	Revitalizácia opusteného areálu po bývalom cyklistickom štadióne
Zdroj financovania	Nórske fondy a vlastné zdroje samosprávy (mestská časť Bratislava Nové Mesto)
Použité participatívne nástroje	• dotazníkový prieskum • hĺbkové rozhovory • verejné diskusie • plánovacie stretnutia (workshopy) • stretnutia odborníkov • stretnutie lokálnych podnikateľov • stretnutie správcov bytových domov • spolupráca so študentami architektúry • hlasovacia putovná výstava
Najväčší nedostatok uskutočnených participatívnych nástrojov	Po vysúťažení projektu sa skončilo zapojenie obyvateľov. Nemali ďalej možnosť pripomienkovať víťazný projekt, neprestavil sa im ani po úpravách (viaceré dôležité veci z projektu bez vysvetlenia vypadli) a nemali možnosť participovať ani na realizácií projektu.
Zameranie na zraniteľné skupiny obyvateľstva	Nie
Pripomienkovanie výslednej podoby projektu verejnosťou	Nie
Spolupráca so samosprávou v procese prípravy projektu	Áno
Spolupráca so samosprávou v procese realizácie projektu	Áno

Zdroj: Autori na základe dotazníkov

6.1 Opis projektu

Zapojenie verejnosti do plánovania revitalizácie areálu po bývalom cyklistickom štadióne v lokalite Tehelné pole realizovala Mestská časť Bratislava – Nové Mesto v rokoch 2013 až 2014. K samotnej realizácii zásahov sa pristúpilo až v rokoch 2016 a 2017. Participácia verejnosti bola komplexne opísaná v publikácii mestskej časti „Záverečná správa zo zapojenia verejnosti do plánovania - Revitalizácia areálu po bývalom cyklistickom štadióne v lokalite Tehelné pole“ z roku 2014 (ďalej aj ako „Záverečná správa“).

Po nekoncepčnom zbúraní pôvodnej stavby cyklistického štadióna zostal areál bez adekvátneho využitia. Nakoľko daný stav znižoval atraktivitu i kvalitu života v lokalite sa mestská časť Bratislava – Nové Mesto rozhodla pristúpiť ku krokom vedúcim k revitalizácii celého priestoru (Bratislava – Nové Mesto 2014).

Box č. 3: Základné ciele mestskej časti Bratislava - Nové Mesto

V záverečnej správe zo zapojenia verejnosti do plánovania (2014) bolo uvedené, že medzi základné ciele mestskej časti Bratislava - Nové Mesto bolo dosiahnuť nový verejný priestor, ktorý by bol:

- otvorený, nediskriminujúci a prístupný širokej verejnosti,
- atraktívny, zvyšujúci kvalitu bývania a kvalitu života v lokalite,
- aktívny, živý, poskytujúci príležitosti a aktivity dostupné všetkým vekovým kategóriám, rešpektujúc rôznorodosť užívateľov a ich schopností,
- umožňujúci celoročné využitie, stimulujúci sociálny a ekonomický rast a rozvoj lokality ako aj celého mesta,
- podporujúci zdravý životný štýl - aktívny oddych, pohyb, priestor na rekreáciu a sociálnu interakciu,
- pomáhajúci budovať lokálnu komunitu a upevňovať väzby v rámci nej,
- poskytujúci plochu mestskej zelene, ktorá pomôže plniť environmentálne a ekologické funkcie v území,
- pomáhajúci prepojiť ďalšie miesta v rámci lokality a bude vitálnou podporou cyklistickej a pešej dopravy.

Zdroj: Bratislava – Nové Mesto 2014: Záverečná správa zo zapojenia verejnosti do plánovania - Revitalizácia areálu po bývalom cyklistickom štadióne v lokalite Tehelné pole

Ako sa uvádza v Záverečnej správe pri projektoch týkajúcich sa verejných priestorov, najmä takéhoto významu a veľkosti, je potrebné *„precízne zadefinovanie budúcich funkcií, vybavenia, aktivít a programu“* (Bratislava – Nové Mesto 2014:12). Od toho totiž závisí celkové fungovanie, úspešnosť či udržateľnosť verejného priestoru.

Záverečná správa ďalej upozorňuje, že pri hľadaní vyhovujúcej podoby **nie sú dôležité len architektonické či technické parametre stavby, ale aj samotný človek a jeho vzťah k danému priestoru** (Bratislava – Nové Mesto 2014). Preto pri projekte nového verejného parku mestská časť zvolila prístup založený na **širokej otvorenej spolupráci a zapojila všetky zainteresované strany** - obyvateľov, odbornú verejnosť, lokálnych podnikateľov, inštitúcie a organizácie (Bratislava – Nové Mesto 2014).

Mestská časť Bratislava – Nové Mesto zorganizovala počas prípravnej fázy sériu verejných stretnutí, pričom zozbierané podnety sa stali podkladmi pre architektonickú súťaž (bratislavskenoviny.sk 2017). Procesu kreovania vízie sa zúčastnilo viac ako 400 ľudí (Bratislava – Nové Mesto 2014).

Pôvodne sa na vybudovanie parku podarilo získať z Nórskych fondov 500-tisíc eur, pričom zvyšok revitalizácie mala platiť mestská časť z vlastných prostriedkov. V priebehu prípravných prác sa navýšil objem peňazí z Nórskych fondov až na približne 1,2 milióna eur, zvyšných približne 800-tisíc bolo doplnených z rozpočtu mestskej časti (bratislavskenoviny.sk 2017).

6.2 Vznik projektu, predpokladaný cieľ a riziká

Projekt bol iniciovaný starostom mestskej časti Bratislava – Nové Mesto Rudolfom Kusým. Areál po bývalom cyklistickom štadióne v lokalite Tehelné pole vnímal podľa respondentky ako zanedbaný priestor, pričom ona bola najatá na to, aby *„vymyslela, čo sa s ním má spraviť“*.

Predtým ako boli naformulované ciele projektu jeho realizátorka uskutočnila stretnutie s obyvateľmi o tom, čo daná lokalita potrebuje. Konkrétne sa zamerali na životné prostredie, dopravu či hodnotenie aktuálnej situácie. Respondentka ďalej vysvetlila: *„Potom som tie ciele zadefinovala - aj na základe tohto stretnutia a aj na základe takej tej mojej expertízy, či už z pohľadu mestskej časti, že čo vlastne tá mestská časť potrebuje (a) že čo by sa tam malo dosiahnuť“*.

V rámci projektu bolo stanovených viacero cieľov. Jedným z nich bola *„**revitalizácia zanedbaného priestoru, ktorý mal potenciál pre to susedstvo**. Či už ohľadom skvalitnenia životného prostredia, zvýšenia atraktivity a (vytvorenie) nejakých športovo-rekreačných aktivít.“*

Tím, ktorý pracoval na projekte bol profesijne rôznorodý, nakoľko bol zapojený medziiným psychológ, sociológ, architektka, krajná architektka, pedagogička či projektový manažér. Respondentka toto hodnotila pozitívne, ale zároveň uviedla: *„problém bol v tom, že tí ľudia nemali tréning v týchto procesoch“*.

6.3 Projekt a samospráva

Projekt vznikol z iniciatívy vedenia mestskej časti, pričom jeho príprava a realizácia prebiehala na úrovni samosprávy. Napriek tomu, že v tom čase už existovala aj Kancelária pre participáciu verejnosti na Miestom úrade mestskej časti Bratislava – Nové Mesto, proces dostala na starosť zamestnankyňa patriaca pod oddelenie životného prostredia a územné plánovanie. Ako vysvetlila realizátorka projektu, **kancelária mala *„za úlohu participatívny rozpočet. Ja som mala robiť toto (pozn. participatívne plánovanie). Ľudia si to dosť mýlili.*** *Bolo to veľmi zmätočné v danom čase a ja som sa snažila odlúčiť to participatívne plánovanie verejných priestorov od participatívneho rozpočtu a od tej kancelárie“*.

Neodlišovanie sa ukázalo ako problém aj po zapojení tímu externistov. Tí boli najatí vedením mestskej časti v nadväznosti na potrebu posilniť personálne kapacity. Ako však uviedla respondentka, považovala to za **nešťastný krok, nakoľko dostala tím ľudí, ktorí na to neboli trénovaní**.

Ako ďalej upresnila, aj po zapojení tímu mala mať projekt na starosti, ale *„v istom momente to nebolo úplne jasné, že kto je zodpovedný za ten proces“*. Následne sa to snažila jasne prevziať, dodizajnovať postupy a navrhovať priebeh všetkých stretnutí.

6.4 Použité nástroje participácie

Medzi využité nástroje zapojenia verejnosti patrili:

- dotazníkový prieskum,
- hĺbkové rozhovory,
- verejné diskusie,
- plánovacie stretnutia (workshopy),
- stretnutia odborníkov,
- stretnutie lokálnych podnikateľov,
- stretnutie správcov bytových domov,
- spolupráca so študentami architektúry,
- hlasovacia putovná výstava.

Realizátorka uviedla, že jednotlivé etapy boli naplánované na úplnom začiatku projektu. Projekt bol rozdelený na dve časti – **prvá sa zameriavala na zmapovanie situácie a druhá na zapojenie odbornej i laickej verejnosti**.

Medzi prvé aktivity patrili rozhovory s ľuďmi, ktoré slúžili na zmapovanie situácie. Konkrétne potrebovala **zistiť, ktorých ľudí možno považovať za stakeholderov**, a teda koho treba jednoznačne zapojiť do procesu.

V súčasnosti si realizátorka myslí, že mohla zapojiť viac inštitúcii. Vtedy k tomu nepristúpila z toho dôvodu, že dostatočne dobre nepoznala reálie v danom území. Počas rozhovoru uviedla: *„vychádzalo to z toho, že som v tom čase prvýkrát prišla do Nového Mesta, čiže nemala som jeho mapu úplne v hlave. Teraz tu už žijem vlastne šiesty rok a už poznám to územie relatívne dobre a mám (aj) zmapovaných tých lokálnych stakeholderov. Viem si ale predstaviť, že keby som prišla do úplne iného mesta, že znova narazím na ten problém.“* Riešením je podľa nej **nájsť lokálnych ľudí, ktorí skutočne dobre poznajú komunitu, ako aj miesto realizácie participácie**. **S nimi je následne potrebné koordinovať postupy pri zapájaní verejnosti.** Napríklad *„ich poprosiť, aby pritiahli ľudí ... aby ich oslovili alebo pomohli identifikovať ďalších ľudí, s ktorými mám hovoriť. (...) Mapovanie toho terénu, je podľa mňa oveľa dôležitejšie ako som si vtedy myslela.“*

Pri zapojení verejnosti do plánovania areálu **neprebehli konkrétne aktivity, ktoré by boli zamerané na ohrozené skupiny**. Spätne realizátorka priznáva, že sa mohlo viac pracovať s dennými centrami seniorov.

Do procesu boli zapojení aj **študenti architektúry**. V rámci kurzov robili semestrálny projekt pozostávajúci z rôznych mapovaní priestoru a následných návrhov riešení. Realizátorka projektu extrahovala ich výstupy do zadania. Ako však uviedla, v tejto súvislosti narazila aj na problém: *„nemali sme uzavretú zmluvu medzi fakultou architektúry a úradom. (...) Ja som iniciovala spoluprácu medzi fakultou a úradom. Tá sa nakoniec z neznámych dôvodov nepodarila. Úradníčka na právnom oddelení (...) nerozumela tomu, prečo by sme mali spolupracovať.*“ Podarilo sa jej vybaviť, aby dekanka podpísala so starostom memorandum o spolupráci, ale to sa nepodarilo pretaviť do reality.

Participácia odbornej verejnosti prebehla najmä formou **stretnutí expertov** a ku koncu sa uskutočnilo aj **sumarizačné sedenie s odborníkmi z konkrétnych oblastí** (napríklad z dopravy). Ako uvádza respondentka, počas sedenia *„... sme sa už vlastne bavili sa aj o tom, čo sa zistilo. To sme mali s expertmi, a to na oblasť doprava, urbanizmus, architektúra, životné prostredie (...) Na úrade sme mali, taký kvázi workshop, taký skôr okrúhly stôl, kde sme o tom debatovali.*“ Stretnutie slúžilo na získavanie spätnej väzby na niektoré časti zadania.

6.5 Získavanie spätnej väzby

Počas rozhovoru bolo zvýraznené, že si boli realizátori od začiatku vedomí, **v akých oblastiach nebude získavaná spätná väzba od verejnosti**. Napríklad, bolo stanovené, že v areáli má byť zeleň a nie výstavba: *„... to nebolo úplne predmetom debaty, že či tam ideme stavať domy alebo nie, lebo územný plán mesta to definoval ako priestor pre šport a rekreáciu. A mali tam byť športové aktivity v nejakej miere.*“ V určitej fáze sa otvorila diskusia o tom či tam má byť parkovací dom alebo nie. No aj v tomto prípade sa **vychádzalo z limitov územno-plánovacej dokumentácie**.

Ako ďalej upozornila realizátorka projektu, rovnako boli limitom aj finančné možnosti mestskej časti, tie sa však nakoniec navýšili: „... ***môj limit, ktorý sme aj dávali do súťaže bol 300-tisíc eur, čo bolo v podstate desaťkrát menej ako sa nakoniec investovalo***.“ Navýšenie mohlo byť podľa nej spôsobené aj tým, že to mestská časť obstarávala ako celok – objednala si dodanie parku: *„Ja si myslím, že toto je z vecí, ktorá vie veľmi predražiť dané dielo, lebo nakoniec sme sa len, z objednávky dozvedeli, že len odpadkové koše, ktoré tam dali, stáli 1300 eur. Pritom ten istý odpadkový kôš dali tu do parku a vtedy stál 700 eur a už vtedy sme si hovorili, že ježišmária 700 eur za odpadkový kôš. Ten istý, o rok neskôr, 1300 eur. (...) Akože to je fakt veľa. Rovnako obstarali dodanie rastlín a ja neviem koľko tie stáli... Keby mestská časť mala svoju vlastnú záhradkársku škôlku, akože záhradkárstvo, že ich máme z tade ... proste by to vyšlo na desatinovú cenu.*“

Po vysúťažení architektonického projektu nebola získavaná spätná väzba od verejnosti. Respondentka spätne hodnotí, že malo dôjsť nielen k vytvoreniu plánu na ďalšie zapojenie verejnosti, ale aj k plánu ako všetko odkomunikovať.

6.6 Identifikované nedostatky procesu

V rámci rozhovoru bolo identifikovaných hneď niekoľko oblastí, ktoré mohli prebehnúť podľa respondentky lepšie.

V prvom rade bolo podľa jej slov *„určite **možné a malo sa spraviť hlbšie zaangažovanie miestnych komunít, ktoré bolo treba lepšie zmapovať**“.* Za chybu považovala to, že nedošlo, napríklad, k zapojeniu miestnej školy ani škôlky. Riešením v tejto veci je už spomínané nájdenie lokálnych ľudí, ktorí dobre poznajú miestnu komunitu. K lepšiemu zapojeniu verejnosti mohlo pomôcť aj odskúšanie viacerých drobných aktivít už v rámci prípravy zadania.

Po druhé, narazili na problémy, ktoré súviseli so spôsobom ako vznikal tím. Ako zaznelo v rozhovore: „***Tím sa tvoril tak troška nešťastne**. Ja som začala na tom pracovať a v istej fáze som povedala starostovi, že potrebujeme na to viac ľudí, že sama na to nebudem úplne stačiť. A on asi o mesiac alebo o pár dní prišiel s tým, že najal ľudí z Utópie, aby mi s tým pomohli. To bolo troška ako keby pre mňa nešťastný krok, pretože ja som dostala vlastne tím ľudí, ktorý mi mal s tým pomôcť, ktorý nebol na to trénovaný. Nijakým spôsobom*.“ **Následne vznikali konflikty, ktoré súviseli predovšetkým s inými predstavami o nastavení procesov**. Respondentka priblížila, že novonajatí ľudia *„mali skúsenosť s participatívnym rozpočtom a snažili sa vlastne preniesť tie prvky z participatívneho rozpočtovania do participatívneho plánovania. Vtedy sa narobilo veľa zmätkov okolo toho, aj čo sa týka úradu*.“ Vo všeobecnosti bol problém rozlišovať medzi postupmi pri uskutočňovaní participatívneho plánovania a participatívneho rozpočtovania. Ďalej pokračovala, že mnohým sa to zlievalo a považovali to za to isté: „*... pritom ten rozdiel bol zásadný. (...) V rámci toho procesu sme teda narážali na viacero takých ako keby konfliktných momentov, keď **mali pocit, že môžeme určité metódy urobiť copy paste na to participatívne plánovanie, ja som s tým nesúhlasila**. (Pri nastavovaní procesu) sme mali s tými ľuďmi, čo robili ten participatívny rozpočet, veľké vnútorné konflikty*.“

Problematické bolo napríklad prevedenie jedného workshopu. Novonajatí členovia tímu presadili, že na *„začiatku budú prezentácie rôznych príkladov ako sa robilo plánovanie, aj participatívne plánovanie, v iných mestách ... Veľmi zle to stretnutie dopadlo. (...) Trištvrte alebo hodinu prezentovali rôzne príklady, ktoré vlastne vôbec nesúviseli s naším ako keby projektom*“. Celkovo bolo podľa respondentky dané stretnutie zle zarámcované, bolo dlhé a ľudia im v jeho priebehu odchádzali. *„Nebavilo ich to po*

trištvrte hodine počúvať o participatívnom rozpočte v Považskej Bystrici, keď prišli plánovať park“, dodala.

Celkovo nebolo aj kvôli personálnym zmenám jasné, kto je zodpovedný za celý participatívny proces. Respondentka doplnila: *„potom som sa snažila to prebrať ... že naozaj si to ja dodizajnujem a dokonca potom (som) navrhovala všetky stretnutia ja. Lebo nám to nešlo spolu.*“

Tretím veľkým problémom bola veľká pauza medzi vysúťažením projektu (2014) a jeho realizáciou (2017). Podľa respondentky sa totiž stratilo veľa pozitívnej a kreatívnej energie miestnych komunít. Ako ďalej doplnila: *„po vysúťažení projektu som z úradu odišla a ďalej som na projekte nespolupracovala. Najväčšie poučenie z projektu je, že práca s ľuďmi nemôže skončiť nakreslením výkresov. Tam práca so zapojením naopak začína*“.

6.7 Čo si môžeme z projektu vziať?

- Ešte pred začiatkom participácie by sa mali jasne určiť témy, pri ktorých sa zapojí verejnosť – čo sú otvorené otázky a pri čom je potrebné nechať rozhodnúť iba odborníkov, samosprávu, resp. sú tam iné limity (územno-plánovacia dokumentácia).
- Členovia realizačného tímu môžu mať rôznu oblasť expertízy, mali by mať však aspoň určité skúsenosti s participatívnymi procesmi pri plánovaní verejných priestranstiev.
- Je potrebné rozlišovať medzi procesmi pri participatívnom plánovaní verejných priestranstiev a pri zapájaní verejnosti do participatívneho rozpočtu.
- V prvej etape je potrebné pristúpiť k zmapovaniu lokality projektu, vrátane identifikovania a nadviazania spolupráce so stakeholdermi. S nimi je následne vhodné koordinovať postupy pri zapájaní verejnosti.
- Stretnutia s verejnosťou by mali byť moderované a jasne štruktúrované – vstupy by mali byť krátke, stručné a súvisieť priamo s realizovaným projektom.
- V priebehu projektu je možné zvážiť spoluprácu s vysokými školami. Študenti môžu, napríklad, v rámci práce na semestrálnych projektoch robiť na rôznych mapovaniach priestoru a následných návrhoch riešení.
- Vždy musí byť jasne stanovená úloha a zodpovednosť všetkých členov tímu, vrátane určenia osoby zodpovednej za vedenie celého projektu.
- Nemalo by dôjsť k veľkému časovému rozostupu medzi uskutočnením participatívneho procesu a realizovaním zásahov do verejného priestranstva.

7 Petržalka

Rok	**2013-2015, 2017-2019**
Cieľ	Cieľom bolo získať informácie, ktoré pomôžu formulovať základné odporúčania pre spracovateľov urbanistickej štúdie „Rozvojová os Petržalky".
Zdroj financovania	N/A
Použité participatívne nástroje	• verejné prezentácie • hĺbkové rozhovory • terénny dotazník • workshop s odbornou verejnosťou • online dotazník • odborné stretnutie formou cykloprechádzky • debaty v ARCHE • pripomienkovanie zadania
Najväčší nedostatok uskutočnených participatívnych nástrojov	N/A
Zameranie na zraniteľné skupiny obyvateľstva	N/A
Pripomienkovanie výslednej podoby projektu verejnosťou	N/A
Spolupráca so samosprávou v procese prípravy projektu	Áno - realizátorom bolo Hlavné mesto SR Bratislava, Útvar hlavnej architektky
Spolupráca so samosprávou v procese realizácie projektu	Áno - realizátorom bolo Hlavné mesto SR Bratislava, Útvar hlavnej architektky

Zdroj: participacia-petrzalka.bratislava.sk (2019)

7.1 Opis projektu

Prvé kroky v oblasti participácie prebehli v roku 2013. Konkrétne, dňa 24.6.2013 boli verejnosti predstavené a dané na pripomienkovanie súťažné podmienky verejnej anonymnej ideovej urbanistickej súťaže Riešenie centrálnej rozvojovej osi Petržalky (participacia-petrzalka.bratislava.sk 2019). Pripomienky boli potom zapracované do súťažných podmienok.

Následne boli v rámci participačného procesu v rokoch 2014 a 2015 uskutočnené tzv. hĺbkové rozhovory. Išlo o prieskum názorov založený na rozhovoroch s mienkotvornými osobnosťami Petržalky, ktorý pomohol zhodnotiť silné a slabé stránky územia a zmapovať predstavu o participatívnom rozvoji územia (participacia-petrzalka.bratislava.sk 2019). Rovnako prebehli rôzne dotazníkové prieskumy.

7.2 Ciele projektu a riziká

Cieľom projektu bolo zozbierať a spracovať informácie, ktoré mali pomôcť formulovať základné **odporúčania pre spracovateľov urbanistickej štúdie „Rozvojová os Petržalky"**. Zadanie bolo ovplyvnené existujúcou situáciou v mestskej časti Bratislava – Petržalka a snahou reflektovať požiadavky obyvateľov. Reagovalo sa konkrétne na to, že v územnom pláne bolo naplánované metro a vysokofrekventovaná cesta, pričom sa podľa respondentky vedelo, že sa to nezrealizuje. Z toho dôvodu sa *„urobilo rozhodnutie, že miesto metra tade pôjde nosný dopravný systém, a to bude električka. S touto sa malo vybudovať aj to ostatné"*.

Celkovo má dôjsť k zmene územného plánu, pričom sa má riešiť koridor dopravy a občianskej vybavenosti (občianskych stavieb, ako obchody, školy, nemocnica). Respondentka v rozhovore upresnila: *„celé sa to robí, aby sa znova naplánovala tá celá oblasť, aby to nešlo podľa tých 70-tych rokov, ale nanovo.* ***Už sa celkom zmenilo to nazeranie na dopravu, aj na tie verejné priestory*** *a tak. Ľudia to nejak inak využívajú a je jasné, že (si) prajú zachovať, to terajšie využívanie, takže o to sa snažíme a preklopiť to do tej zmeny územného plánu."*

Hlavným cieľom projektu je **zmena územného plánu a pri participatívnom procese zabezpečiť informovanosť obyvateľov a ich zapojenie**. Respondentka však uviedla, že to, aby *„mali čo najviac informácií"* sa *„až tak veľmi nedialo. Je voči tomu dosť veľká rezistencia. Boja sa mnohí vyšší predstavitelia dávať von informácie"*.

Rovnako mala realizátorka za cieľ **dopomôcť k tomu, aby obyvatelia viac porozumeli plánovaniu:** *„... aj čo sa snažíme, čo možno nie je až tak vidieť, je trošku vzdelávať, že čo by tam (v Petržalke) naozaj mohlo byť. My vidíme, že ten projekt by mohol naozaj zlepšiť Petržalku, ale ľudia to sami od seba nevidia"*.

Projekt dostala na starosť jedna zamestnankyňa Útvaru hlavnej architektky, ktorá ho podľa vlastných slov považovala za veľmi dôležitý. V rozhovore ďalej doplnila: *„... snažila (som sa) postupne presadiť, že to bude môj hlavný projekt ... že tomuto sa treba venovať, že naozaj seriózne a naozaj plnohodnotne a nielen pomimo vecí"*.

Celkovo sa počet a obsadenie tímu v čase menilo, nakoľko si **najímali aj externých expertov. Väčšinou išlo o architektov alebo územných plánovačov**. Rovnako na projekte pracovali aj stážisti a študenti z relevantných odborov, ktorí pomáhali s čiastkovými úlohami. V internom tíme na projekte ale dlho pracovala len jedna osoba, pričom v čase rozhovoru už zdieľali jeden úväzok dve osoby. Respondentka to vysvetľovala nasledovne: *„Pre nás je lepšie byť tím a mať dvoch stálych ľudí, ktorí sa môžu spolu rozprávať a plánovať veci, ako len jeden človek, ktorý si len najíma odborníkov."*

7.3 Projekt a samospráva

Zo samosprávy pracovala na projekte iba jeho hlavná realizátorka. Ako však ďalej uviedla, pravidelne spolupracovala s pracovníkmi, ktorí mali na starosti električku či urbanistické štúdie. Vytvorila sa aj **pracovná skupina, ktorej boli prezentované výsledky participácie a aj výsledná štúdia**.

Štúdia má byť podľa slov respondentky prerokovávaná v súlade so zmluvou a príslušnými zákonmi na tzv. **kvalitárskych výboroch**. Ako ďalej vysvetlila, uskutočňujú sa *„raz za každú etapu“*, pričom vždy volali *„ľudí z ostatných oddelení aj ľudí z mestskej časti Petržalka“*, konkrétne územných plánovačov.

Respondentka zvýraznila, že je povinné mať kvalitárske výbory, ale *„nie je presne určené, že kto má byť ich súčasťou“*, pričom oni sa pokúšali o to, aby sa ich zúčastnili zástupcovia všetkých relevantných oddelení. Výbory majú pomôcť dopredu identifikovať potenciálne sporné miesta.

Celkovo išlo o **participačný proces bezprecedentného rozsahu, na ktorý podľa respondentky samospráva nebola pripravená**. V konečnom dôsledku to sťažilo jeho realizáciu (viď časť „7.6 Identifikované nedostatky procesu“).

7.4 Použité nástroje participácie

Participatívny proces prebehol v roku 2013 a následne pokračoval až po schválení vyhotovenia štúdie. Podľa slov respondentky by *„nemalo zmysel participovať, ak by sa to nemalo robiť ... to by bolo strašné ... ako to ľuďom vysvetliť a (všetko) hodiť do koša“*.

V rámci participatívneho procesu sa **v 2013 uskutočnili hĺbkové rozhovory s osobnosťami, aktivistami a poslancami**. Nasledovala štvorročná pauza, no pokúsili sa na prvotné zistenia aspoň čiastočne nadviazať. Realizátorka procesu totiž upozornila, že *„veľká časť bola o električkách, ktorá neplatila“*, keďže sa medzitým vybudovala trať.

Najskôr pristúpili k zmapovaniu terénu, cez ktoré *„zbierali nálady (ľudí), keďže už tam bola nejaká veľká medzera medzi tými pôvodnými hĺbkovými rozhovormi“*. Obyvateľom dávali podľa slov respondentky základné otázky čo sa im páči, nepáči *„... a snažili (sme) sa (...) hovoriť aj o funkciách, ktoré by tam mali byť a vnímali sme ako reagujú“*. **Na základe týchto odpovedí pripravili rozsiahli dotazník s uzavretými otázkami.** V tejto súvislosti ešte v rozhovore zaznelo, že už zo samotných odborných stolov a z tohto prieskumu mali realizátori procesu dosť vstupov, ale potrebovali ich validovať na širšej skupine obyvateľstva. **Zaujímavosťou je, že sa im aj vo veľkom dotazníkovom prieskume z veľkej časti potvrdilo to, čo zistili už počas okrúhlych stolov**, ale podľa respondentky má samozrejme *„úplne inú váhu, ak to povie dvetisícsedemsto ľudí a keď*

to povie 200 ľudí". To, že mal realizačný tím použiť **dotazníkovú metódu bolo určené uznesením mestského zastupiteľstva**.

Zamerali sa na oblasti, ktoré potrebovali za mesto zistiť. Realizátorka zvýraznila, že **sa nepýtali na to o čom vedeli, že samospráva bude rozhodovať na základe odborných stanovísk** *„... nepýtali sme sa na výšku budov, ktorú preferujú, pretože vieme, že nemôžeme zabezpečiť, že toto vypočujeme širšiu verejnosť, tým, že to bude súčasťou odborného (zhodnotenia), ale ľudia sa samozrejme v otvorenej otázke k tomu mohli vyjadriť a aj sa vyjadrovali. Nechceli sme vzbudiť očakávania, že k tomuto sa môžu vyjadriť*".

V dotazníku bola aj otázka zameriavajúca sa priamo na znalosti verejnosti ohľadom územného plánu. Konkrétne sa pýtali na to, či sa v ňom respondenti orientujú a či by ho chceli zmeniť. Podľa respondentky sa potvrdil počiatočný predpoklad, že sa ľudia v danej problematike neorientujú lebo je to veľmi odborná vec. Považuje však za zaujímavý fakt, že *„ľudia, ktorí nám napísali, že sa mu nerozumejú, napísali, že sa nevedia vyjadriť, k tomu či sa má meniť. K tej zmene sa teda vyjadrovali skôr ľudia, ktorí tomu rozumejú alebo expertne rozumejú a tí sa vyjadrili vo väčšine, že ho chcú zmeniť*."

Na základe výsledkov dotazníka sfinalizovali realizátori projektu zadanie a rovnako dali podnety spracovateľovi urbanistickej štúdie.

Medzi ďalšie participatívne aktivity patrili odborné workshopy. Išlo konkrétne o **zapojenie odbornej verejnosti na témy ako zeleň, životné prostredie, architektúra, urbanizmus a mobilita**. Respondentka tieto stretnutia opísala nasledovne: *„Hovorili sme na konkrétne témy a my sme sa vždycky snažili, aj tých zameraných, napríklad, na životné prostredie, aby mali aj tému doprava, aby tam bol ten presah*". V rámci stretnutí sa snažili rozprávať o tom, čo má byť považované za prioritu, ale nie všetko sa dalo podľa respondentky dostať do štúdie. V rozhovore konkrétne zaznelo, že to, že musia pridať *„nové lavičky netreba dať do štúdie, ale je jasné, že treba nové lavičky. To tam môžeme maximálne napísať do textovej časti*". Stretnutia im však dali veľmi veľa podnetov, pričom sa väčšina zhodovala s tými uvedenými širšou verejnosťou v dotazníkoch.

V rámci participatívneho procesu neuskutočnili aktivity, ktoré by sa priamo zamerali na ohrozené skupiny obyvateľstva. Workshopov sa však zúčastnili aj odborníci, ktorí sa čiastočne venujú tejto problematike. Ako ďalej uviedla respondentka, išlo o *„obrovskú mierku - tam sa nedávajú konkrétne dizajnové riešenia, že ako bezbariérovo alebo pre aké vekové skupiny. Ale nám to z toho vychádzalo, že to musí byť pre všetky vekové skupiny, musí tam byť tvorba komunitných priestorov pre deti, pre starších. Musí to byť celé bezbariérové, a to je vlastne zo zákona, čiže vlastne v rámci tejto mierky nie špecificky, ale je to tam všetko zahrnuté*".

Je dôležité dodať, že projekt má vlastnú webovú stránku, kde boli zverejňované všetky dôležité informácie. Respondentka zastáva názor, že v rámci každého väčšieho participatívneho plánovania verejných priestranstiev je **potrebné pristúpiť k vytvoreniu webovej stránky**. V prípade menších projektov týkajúcich sa napríklad menších parkov alebo vnútroblokov nemusí existovať samostatná doména, ale malo by byť možné sledovať celý proces (čo sa plánuje a ako sa postupuje).

7.5 Získavanie spätnej väzby

V rozhovore nezaznel konkrétny príklad získavania spätnej väzby.

7.6 Identifikované nedostatky procesu

Respondentka uviedla, že za možné riziko projektu bola identifikovaná *„vnútorná rezistencia, buď šéfov oddelení alebo vedenia mesta voči poskytovaniu informácií“*. Podľa nej totiž existovali obavy, že sa informovanosťou ohrozí projekt električky. Dokonca vnímala, že *„nebola úplne politická vôľa to robiť dobre. Ak teda bola nejaká to robiť“*. Iniciatíva prišla podľa jej slov od poslancov ešte za minulého primátora, pričom sa potom celý proces zastavil. Následne sa to spustilo *„len preto, že **videli, že pri električke majú problémy. Lebo, keďže neinformovali ľudia sa im ozvali v EIA procese a poslali hrozne veľa pripomienok** a potom sa im odvolávali, tak si uvedomili, že aha, tak možno tú verejnosť treba nejak zapojiť“*. Nevedeli však ako a čo všetko to bude obsahovať. Podľa nej to *„bolo veľmi podcenené vedením mesta, že však niečo sa spraví a my sme veľmi dlho presviedčali, že to treba robiť poriadne“*.

Medzi ďalšie riziká preto zaradila nedostatok financií a kapacít v zmysle, že nedokázali zrealizovať všetko, čo bolo potrebné. Dokonca sa podľa vlastných slov neustále obávala, že participatívny proces môže byť kedykoľvek zastavený.

Čo sa týka samotných postupov a podpory zo strany samosprávy, respondentka uviedla: *„... mám pocit, že sme to proste robili na kolene. Že tam nebola skúsenosť, nemali sme sa na koho obrátiť v rámci mesta, kto by nám pomohol. Proste zavádzame niečo, čo tam nie je.“*

Respondentka rovnako uviedla, že aj informovanosť by mohla byť lepšia, *„... my by sme si samozrejme priali, aby bola lepšia, že by sme dokázali urobiť kampaň. Určite si to prajeme. Že aby o tom vedeli, že úplne všetci v Bratislave. Aby to bolo všade vidieť, aby každý kto sa o to aspoň trochu zaujíma, sa o tom dozvedel a sa mohol zapojiť. Aby my sme mali ešte viacej informácií na webe a aby sme zistili, či tam niekomu niečo chýba. A na to treba seriózny profesionálny väčší tím.“* Ten by podľa nej dokázal získavať aj podnety či spätnú väzbu. Realizačný tím však na toto nemal dostatočné kapacity.

7.7 Čo si môžeme z projektu vziať?

- Na začiatku procesu je vhodné začať s hĺbkovými rozhovormi s miestnymi stakeholdermi, ktorí vedia pomôcť pri identifikovaní základných problémov a najviac kľúčových tém.
- Pred zostavovaním uzavretého dotazníka určeného na získanie odpovedí od veľkej vzorky obyvateľov je vhodné uskutočniť menší dotazníkový prieskum s otvorenými otázkami.
- V rámci každého väčšieho participatívneho plánovania verejných priestranstiev je vhodné pristúpiť k vytvoreniu webovej stránky.
- Do pomocných prác môžu byť zapojení aj študenti relevantných odborov, ktorí tak získajú prvé skúsenosti s participatívnym plánovaním.

8 Nové Mesto – vnútroblok Americká-Račianska

Rok	2014-2017
Cieľ	Zvýšiť návštevnosť, bezpečnosť a čistotu parčíka medzi Americkou a Račianskou.
Zdroj financovania	Participačný rozpočet z vyvolanej investície „Rezidencia pri Mýte“ (2015) a participačný rozpočet mestskej časti Bratislava - Nové Mesto (2016)
Použité participatívne nástroje	• osobné konzultácie • verejná diskusia priamo na mieste • dotazník • brigáda so zapojením ľudí bez domova (OZ Vagus) a diskusia na mieste
Najväčší nedostatok uskutočnených participatívnych nástrojov	Nedostatkom neboli participatívne nástroje, ale byrokracia (povolenia od Magistrátu), ktoré zdržali s verejnosťou už odkomunikovaný proces o 2 roky.
Zameranie na zraniteľné skupiny obyvateľstva	Áno – Na brigáde sa zapojili klienti OZ Vagus, no priamo bezdomovci, ktorí trávili vo vnútrobloku čas, zapojení neboli.
Pripomienkovanie výslednej podoby projektu verejnosťou	Áno – Konzultáciou s iniciátormi projektu – obyvateľmi vnútrobloku.
Spolupráca so samosprávou v procese prípravy projektu	Áno – realizátorom bola Kancelária pre participáciu verejnosti
Spolupráca so samosprávou v procese realizácie projektu	Áno – realizátorom bola Kancelária pre participáciu verejnosti

Zdroj: Autori na základe dotazníkov

8.1 Opis projektu

Participatívny proces, ako aj zásahy vo vnútrobloku Americká-Račianska realizovala Kancelária pre participáciu verejnosti na Miestom úrade mestskej časti Bratislava – Nové Mesto v rokoch 2014 až 2017.

Cieľom projektu bolo **zvýšiť návštevnosť, bezpečnosť a čistotu parčíka medzi Americkou a Račianskou drobnými revitalizačnými úpravami lavičiek, dlažby, oporného múrika, chodníka a detskými prvkami**.

Pred uskutočnením konkrétnych zásahov Kancelária pre participáciu verejnosti uskutočnila **v máji 2015 dotazníkový prieskum medzi obyvateľmi vnútrobloku**. Celkovo sa zúčastnilo 38 obyvateľov, pričom mali ohodnotiť vybrané aspekty týkajúce sa parku (napríklad vzhľad, bezpečnosť, parkovanie), uviesť, do akej miery považujú ten ktorý zásah za dôležitý (viď zoznam v boxe č. 4) a uviesť aké aktivity budú v danom parku

v budúcnosti robiť (Kancelária pre participáciu verejnosti Miestny úrad Bratislava - Nové Mesto 2015). Za najdôležitejšie zásahy považovali revitalizáciu životu nebezpečného kamenného oporného múru a premiestnenie troch lavičiek spod okien obyvateľov do nižšej časti parku kvôli bezdomovcom.

Box č. 4: Priority obyvateľov na využitie 5 000 EUR z vyvolaných investícii

- Premiestnenie 3 lavičiek spod okien obyvateľov do nižšej časti parku kvôli bezdomovcom.
- Vybratie rozbitej starej dlažby pri súčasných lavičkách a zatrávnenie daného objektu.
- Osadenie detského prvku na oživenie návštevnosti územia.
- Revitalizácia životu nebezpečného kamenného oporného múru / prípadne jeho odstránenie.
- Obnova spojného chodníka medzi Americkou a Račianskou – napr. vysypaný drobný makadam.
- Vymaľovanie starej konštrukcie na prášenie kobercov (možná susedská brigáda).

Zdroj: Kancelária pre participáciu verejnosti Miestny úrad Bratislava - Nové Mesto 2015

Okrem dotazníkového prieskumu došlo **k verejnému stretnutiu s cieľom oboznámiť účastníkov s výsledkami** a dať im priestor na prediskutovanie zistení (ďalšie vstupy obyvateľov). Rovnako boli presne informovaní o využití finančných prostriedkov.

Medzi konkrétne uskutočnené aktivity patrilo odstránenie starej dlažby spoločne s obyvateľmi vnútrobloku a ľuďmi bez domova v integračnom procese, osadenie strojov na cvičenie, úprava terénu a výsadba trvalkových záhonov.

8.2 Ciele projektu a riziká

Projekt vznikol z iniciatívy jednej z obyvateľov. Jeden z realizátorov zvýraznil, že sa argumentovalo tým, že z *„vnútrobloku odišiel život a obsadili ho bezdomovci“*. Pokračoval, že ciele zadala *„obyvateľka s ďalšími ľuďmi“*, pričom sa za ten projekt postavili aj iní obyvatelia bloku.

Hlavným zámerom bolo **oživiť priestor**. Nemalo sa pritom zaviesť *„nejaké vylučovacie opatrenia ako oplotenie, čo by bol taký drastický postup, ale že urobiť to tak, aby tam ľudia začali žiť a aby to bezdomovci nepovažovali za zašívareň“*. Ako zhodnotil respondent, k naplneniu cieľa došlo, nakoľko sa vo vnútrobloku *„spravila záhradka a osadili sa tam cvičiace prvky. Urobilo sa tam aj niekoľko brigád, ktoré ešte predtým skultivovali ten priestor.“*

Druhý z respondentov však poukázal na fakt, že to nebolo také jednoduché. Dotknutý **pozemok totiž nepatril mestskej časti, čo považoval za *„riziko**, ktoré bolo relatívne veľké a jasné ... dokonca to boli až bariéry,“* a teda od začiatku *„hľadali spôsoby ako ich nejako prevaliť, obísť.. ako to naozaj urobiť“*.

8.3 Projekt a samospráva

Do projektu boli zapojení všetci zamestnanci z Kancelárie pre participáciu verejnosti. Jadro tímu tvorili maximálne štyria ľudia. Celé to bolo financované *„jednak z **participatívneho rozpočtu**.. čiže z našich daní a jednak **z vyvolanej investície**, to znamená zo sponzorského príspevku investora, ktorý tam staval*".

8.4 Použité nástroje participácie

V rámci participatívneho procesu sa využili viaceré nástroje, a to:

- osobné konzultácie,
- verejná diskusia priamo na mieste,
- dotazník,
- brigáda so zapojením ľudí bez domova (OZ Vagus) a diskusia na mieste.

Dotazník bol distribuovaný priamo do schránok obyvateľov. Inovatívnejším nástrojom bola **verejná brigáda**, počas ktorej realizátori taktiež od ľudí zisťovali názor na konkrétne veci súvisiace s dotknutým územím. Jeden z respondentov vyzdvihol, že projektový zámer vznikol počas stretnutia pracovnej skupiny, ktorého sa *„zúčastnili ďalší ľudia. Takže oni si vzájomne dávali podnety... tieto stretnutia vlastne kultivovali ten zámer*". Druhý respondent doplnil, že sa uskutočnili aj viaceré príležitostné stretnutia.

Ako zaznelo v rozhovoroch, realizátori nemali dopredu naplánované nástroje, a teda ani neinformovali verejnosť o konkrétnom postupe (kedy, kde a čo sa bude konať). Jeden z respondentov explicitne uviedol, že „***harmonogram nebol dopredu stanovený***". Vysvetlil to aj veľmi ťažkou spoluprácou s magistrátom (viď časť 8.6 Identifikovanie nedostatkov procesu). Druhý doplnil, že projekt vznikol na základe snahy obyvateľky, ktorá *„neustále vlastne za ním stála, ako reprezentant celého projektu, a z tých stretnutí s ňou sa postupne, kryštalizovali alebo dohodli ďalšie postupy. Že dotazník, brigáda, kde všetci pomôžeme a tak*". Rovnako zvýraznil, že obyvateľka vystupovala v procese ako koordinátorka.

Do procesu bola **zapojená aj zraniteľná skupina obyvateľov, a to cez spoločnú úpravu priestoru**. Ako uviedol respondent, súčasťou brigády *„boli klienti OZ Vagus, no priamo bezdomovci, ktorí trávili vo vnútrobloku čas, zapojení neboli*".

8.5 Získavanie spätnej väzby

Respondenti zhodne uviedli, že pravidelne dostávali spätnú väzbu. V rozhovore zaznelo, že **realizácia zásahov prichádzala pomaly, takže existovali aj negatívne odozvy:** *„... projekt sa ťahal dva roky. Pani koordinátorka bola veľmi frustrovaná a vravela, že už sa*

na ňu všetci veľmi pozerajú ... keď sa niečo pohlo, tak bola rada a keď trebalo niečo pomôcť, tak skúsila. Takže ona napísala na magistrát alebo tak".

Napokon boli zrealizované navrhované zmeny vo vnútrobloku Americká-Račianska. Podľa jedného z realizátorov však išlo skôr o kozmetický proces a všetky väčšie zásahy sa stále dejú.

8.6 Identifikované nedostatky procesu

Čo sa týka samotných obyvateľov, v rámci projektu neexistovalo žiadne pnutie a neprišli ani žiadne sťažnosti.

Za významné riziko, ktoré sa podľa jedného z respondentov dostatočne nespomína, je spolupráca s magistrátom. Napríklad uviedol: „*Tam akýkoľvek bol harmonogram, akákoľvek predstava o procese (môže) padnúť. Lebo jednoducho to je ako blesk, človek nikdy nevie kedy príde, kam udrie*". Celé to vedie podľa neho k tomu, že „***sa veľmi ťažko plánujú procesy, pokiaľ ide o súčinnosť s magistrátom. Takže po určitých skúsenostiach nemá už nikto odvahu plánovať***".

V prípade tohto projektu došlo konkrétne k **problémom s realizáciou zásahov**. Nevedeli získať stavebné povolenie a ani informáciu, či je vôbec nutné. Magistrát „*odmietol dovoliť osadiť prvky a záhradku... (a) potom sme nachádzali iné právne možnosti*". Nakoniec došlo k schváleniu iného formálneho dokumentu, ako pôvodne plánovali, „*lebo tam dokonca hrozilo, že to musí ísť do mestského zastupiteľstva*". Podľa jedného z respondentov je tento projekt jedinečný práve tým, že sa im podarilo nájsť cestu ako pristúpiť k zásahom.

Za veľký problém sa však považuje fakt, že hoci je mestská časť v bezprostrednom kontakte s obyvateľmi **často nemôže v praxi napĺňať ich požiadavky** vzhľadom na kompetencie magistrátu. Dokonca veľmi často to nemusí byť len magistrát, môžu to byť aj železnice, alebo môže ísť aj niekoho iného, v koho vlastníctve je daný majetok *„... a tým pádom ako končíme ... a pritom sa nás to týka. Ľudia okolo toho chodia a nás nechápu, prečo to neurobíte a my povieme, že preto lebo to je železníc, preto lebo je to magistrátu a oni* ***nerozumejú tomu, že prečo to nerobí naša samospráva****"*. Obyvatelia majú potom podľa neho z toho zlý pocit a celé to súvisí len s tým, že miestna časť má pod kontrolou len *„strašne malý balíček ... (odlišné) je to už v iných mestách okrem Bratislavy, Košíc a Vysokých Tatier možno, kde je priamo jedna samospráva, že tam odpadáva ten medzičlánok*".

Riešenie vidí v opatrení, že „*pokiaľ nižšia jednotka požiada tú vyššiu a tá neodpovie do 14 dní, tak automaticky by to mala mať zverené alebo vyhovené, aby sa dali plánovať procesy, aby sa dalo ľuďom niečo sľúbiť. Aby sa dalo nejako efektívne pracovať.*" Na

záver dodal: *„čo môžeme robiť my s tými ľuďmi? To je len taká otázka. Máme tam vôbec chodiť a dávať im nejakú šancu, že sa tam dá niečo urobiť? Takže vlastne ani legislatíva nie je pripravená na participáciu.* ***Nikde nie je garantovaná súčinnosť alebo pozitívny prístup aspoň****."*

8.7 Čo si môžeme z projektu vziať?

- V prípade menších projektov, napríklad vnútroblokov, sa ukázalo ako praktické distribuovať dotazníky priamo do schránok obyvateľov priľahlých bytových domov. Vyplnené dotazníky môžu odovzdať do nachystanej schránky umiestnenej v spoločných priestoroch.
- Ako inovatívny nástroj na zapojenie obyvateľov môže byť využitá aj verejná brigáda. Takýmto spôsobom sa dajú zbierať informácie o postojoch obyvateľov, ale aj pomáhať k tvorbe vzťahu k danému miestu.
- Ako problematická sa niekedy ukazuje spolupráca mestskej časti s mestom, pričom dokáže aj negatívne vplývať na realizáciu participatívneho plánovania verejných priestranstiev. Riešením môže byť memorandum o spolupráci s presným zadefinovaním povinností.

9 Hovorme o Šafku

Rok	2015
Cieľ	Cieľom bolo uskutočniť proces zapojenia verejnosti a pripraviť správu, ktorá sa stane podkladom pre architektonickú súťaž na Šafárikovo námestie
Zdroj financovania	Rozpočet mestskej časti Bratislava – Staré Mesto
Použité participatívne nástroje	• Rozhovory so stakeholdermi • Dotazník v online aj off-line forme • Verejné stretnutia, stretnutia so samosprávou • Plánovacie celodenné stretnutie • Odborné okrúhle stoly
Najväčší nedostatok uskutočnených participatívnych nástrojov	Nedostatok času, málo možností práce s komunitou v priestore
Zameranie na zraniteľné skupiny obyvateľstva	Áno – deti, oslovení boli aj ľudia so zdravotným znevýhodnením, nie ale vo veľkom rozsahu
Pripomienkovanie výslednej podoby projektu verejnosťou	Áno
Spolupráca so samosprávou v procese prípravy projektu	Áno – koordinačne a konzultačne, vzhľadom k tomu že samospráva bola zadávateľom projektu
Spolupráca so samosprávou v procese realizácie projektu	Áno

Zdroj: Autori na základe dotazníkov

9.1 Opis projektu

Projekt „Hovorme o Šafku“ sa začal realizovať **z iniciatívy mestskej časti Bratislava - Staré Mesto v roku 2015.** Jeho **realizátorom bolo PDCS** s rozsiahlymi skúsenosťami so zapájaním verejnosti do rozhodovania o podobe verejných priestranstiev.

Pred realizáciou procesu došlo v danom území ku **konfliktu** medzi viacerými aktérmi kvôli umiestneniu dočasných kontajnerových boxov. Nevnímala to pozitívne predovšetkým časť obyvateľov blízkych bytových domov. Projekt vznikol v momente, kedy došlo k odstráneniu kontajnerov a ako upresňuje respondentka: *„Kontakt bol vykázaný (z toho priestoru), pretože mal neplatnú zmluvu. “*

Realizácia sa uskutočnila v roku 2015 v priebehu niekoľkých mesiacov. Tím sa skladal z troch ľudí z PDCS, ktorým v prípade potreby vypomáhali stážisti a stážistky (najmä pri verejných podujatiach). **Súčasťou širšieho tímu** boli aj **pracovníci a pracovníčky z miestneho úradu**. Čo sa profesijného zloženia tímu týka, prevažovalo zastúpenie architektov, ale nachádzal sa v ňom aj odborník na dopravu a sociologička.

Vzhľadom na existujúce okolnosti, bola jednou z úloh projektu aj mediácia sporu,

nakoľko obyvatelia mali odlišný názor na využívanie priestoru Šafárikovho námestia.

9.2 Ciele projektu a riziká

Primárne bolo zámerom projektu **získať informácie o požiadavkách a potrebách** odbornej aj laickej **verejnosti** pre pripravovanú **architektonickú súťaž**. Respondentka počas rozhovoru konkrétne uviedla: *„Cieľom bolo zmapovať názor verejnosti o tom, ako vnímajú a čo preferujú na tom námestí. S tým sme celý čas pracovali, mali sme to u nás na webe (a zaznelo to) na každom stretnutí. (...) O cieľoch sme rozprávali nakoniec aj každému účastníkovi...“*.

Najzásadnejším rizikom projektu bola už vyššie spomínaná skutočnosť, že obyvatelia boli **pomerne striktne rozdelení** na podporovateľov a odporcov oživenia námestia (napríklad, aj v podobe kontajneru Kontakt). Veľmi dôležité bolo teda aj samotné uchopenie procesov a celého projektu.

Určité riziká podľa realizátorky projektu vyplývali aj z toho, že sa respondenti a respondentky mohli vyjadrovať k existujúcej situácii bez akýchkoľvek obmedzení, čo nakoniec odzrkadľovala aj predložená správa. Bolo otázne, ako na tieto vyjadrenia a ich spracovanie zareaguje samospráva.

9.3 Projekt a samospráva

Samospráva bola zadávateľom projektu. Návrh konkrétnych aktivít a realizácia výstupov boli následne v rukách PDCS so stálou účasťou pracovníkov a pracovníčok miestneho úradu. Respondentka v rozhovore zvýraznila, že **aktívne vstupovali do procesu** a spolupodieľali sa na ňom.

9.4 Použité nástroje participácie

V prvom kroku boli uskutočnené **rozhovory s kľúčovými aktérmi**. Realizátorka procesu vysvetlila, že takýto postup **pomáha** už na začiatku zistiť **najdôležitejšie** témy v danej lokalite. Respondentmi a respondentkami boli odborníci na konkrétne oblasti, *„ľudia, ktorí majú vhľad do témy, sú to reprezentanti tematickej oblasti, či to bola doprava, peší pohyb, ľudia so znevýhodnením alebo zeleň“*.

Následne po ich spracovaní sa realizoval **dotazníkový prieskum,** a to online aj off-line formou s pomerne rôznorodými otázkami. Časť z nich sa zaoberala používaním priestoru užívateľmi - napríklad, za **akým účelom** priestor navštevujú a s **akou frekvenciou.** Následne boli respondenti dopytovaní na možné **zmeny**, ktoré by priestor Šafárikovho námestia potreboval. Rovnako sa tam nachádzali aj **pocitové či hodnotové otázky** v zmysle **vzťahu** respondentov k danému priestoru (Čupková & Pauliniová 2015).

Priebežne realizovaný dotazníkový prieskum bol doplnený ďalšími aktivitami, a to **verejným stretnutím s komunitou** v priestore **a odbornými workshopmi**. Prvá zo spomínaných udalostí smerovala predovšetkým na ľudí z okolia.

Časť aktivít bola zameraná aj na **znevýhodnené skupiny** (deti, osoba na invalidnom vozíku), aj keď respondentka sama priznala, že nie úplne systematicky. Zúčastnili sa ale workshopu a poskytli spätnú väzbu ku konkrétnym odporúčaniam do záverečnej správy z projektu.

9.5 Získavanie spätnej väzby

O spätnej väzbe sa dá hovoriť predovšetkým v kontexte **odborných workshopov** k jednotlivým oblastiam. Takto boli zorganizované tri workshopy (10-12 ľudí): *„tam sme predložili vypracované odporúčania a konzultovali sme to s nimi, takže to bola spätná väzba k obsahovým výstupom toho procesu*".

V rozhovore respondentka rovnako upozornila na zaujímavý fenomén, že je problematické získať spätnú väzbu od laickej verejnosti: *„Ľudia vidia, že to ide relatívne dobrým smerom... zároveň sa (časom) zvyšuje expertná náročnosť zapojenia. Už to chce, aby si niečo naštudovali, pozreli nejaký komplexný materiál a vyjadrili sa k nemu."*

9.6 Identifikované nedostatky procesu

Ako sa upozornilo v rozhovore, realizácia takéhoto projektu vyžaduje veľké časové aj odborné kapacity. Problémom, na ktorý sme už viackrát poukazovali aj v iných kapitolách, môžu byť aj nerealistické **očakávania zapojených aktérov**. V tomto prípade bol kvalitne zrealizovaný participatívny proces so širokým zapojením odbornej aj laickej verejnosti, samotné zásahy boli však v rukách samosprávy. Respondentka v tejto veci uviedla: *„spracovali sme dobrú správu, ale neviem, či ten projekt, do ktorého sa to pretavilo, nemohol byť ešte lepší, lebo už do toho vstupovali iné veci, súťaž a tak ďalej*".

9.7 Čo si môžeme z projektu vziať?

- Pri nastavovaní procesu participácie sa musia zvažovať existujúce nálady v súvislosti s verejným priestranstvom. V prípade Šafárikovho námestia sa podarilo zdarne uskutočniť zapojenie verejnosti, a to aj napriek tomu, že sa obyvatelia delili do dvoch názorových táborov.
- Je vhodné hneď na začiatku procesu zrealizovať rozhovory s kľúčovými aktérmi v danej lokalite. Dokážu sa tak ihneď identifikovať najdôležitejšie či najpálčivejšie oblasti/témy.

10 Južné predmestie - Oživme verejné priestory

Rok	2016
Cieľ	Definovať východiská pre krátkodobé a dlhodobejšie, operatívne aj strategické intervencie samosprávy mestská časť Bratislava - Staré Mesto, smerujúce k zlepšeniu a skvalitneniu verejných priestorov.
Zdroj financovania	Rozpočet - Staré Mesto
Použité participatívne nástroje	• mapujúce rozhovory • prieskum • verejné stretnutie • odborné workshopy
Najväčší nedostatok uskutočnených participatívnych nástrojov	Kvôli krátkosti času, ktorý bol určený na zapojenie verejnosti a prípravu správy (len 3 mesiace) nebolo možné vytvoriť priestor pre zapojenie niektorých konkrétnych skupín obyvateľov, ktoré sa nepodarilo osloviť v prieskume ani pritiahnuť na verejné stretnutie. Prepojenie na úrad MČ malo byť intenzívnejšie v zmysle väčšieho zapojenia úradníkov či poslancov. Výstupy mohli byť intenzívnejšie komunikované smerom k verejnosti.
Zameranie na zraniteľné skupiny obyvateľstva	Áno - Pozorovanie v teréne a fotodokumentácia (vyhodnotenie fyzických bariér v priestore), účasť seniorov a senioriek v ankete, účasť predstaviteľov a predstaviteliek zraniteľných skupín (ľudí so špecifickými potrebami pohybu a orientácie) na workshopoch.
Pripomienkovanie výslednej podoby projektu verejnosťou	Áno
Spolupráca so samosprávou v procese prípravy projektu	Áno – Samospráva bola zadávateľom projektu. Projekt participácie sa s ňou formoval i realizoval.
Spolupráca so samosprávou v procese realizácie projektu	N/A – Úlohou bolo pripraviť správu, nejednalo sa o projekt, ktorý by mal byť realizovaný v konkrétnej podobe. Časť výstupov a odporúčaní sa ale premietlo do práce na ďalšom koncepčnom dokumente, ktoré realizovala samospráva Starého Mesta (Manuál verejných priestorov Panenská).

Zdroj: Autori na základe dotazníkov

10.1 Opis projektu

Zapojenie obyvateľov a odborníkov pri plánovaní úpravy verejných priestorov v štvrti Južné predmestie v mestskej časti Bratislava - Staré Mesto[3] prebehlo v mesiacoch **september až december 2016**. Proces bol zrealizovaný občianskym združením PDCS na základe objednávky mestskej časti Bratislava - Staré Mesto. Cieľom bolo **zistiť, prediskutovať a vyhodnotiť názory a predstavy ľudí o verejnom priestore v riešenom území** (Pauliniová & Čupková Žúžiová 2016). Konkrétne sa venovala pozornosť tomu, čo chcú v rámci územia riešiť, zmeniť, ale aj zachovať a rozvinúť.

V rámci procesu sa využil **mix rôznych metód, a to mapujúce rozhovory, prieskum, verejné stretnutie a odborné workshopy**. Podnety a názory verejnosti sa realizátorky následne snažili overiť štúdiom súvisiacich dokumentov a ilustrovať fotografiami zo štvrte (Pauliniová & Čupková Žúžiová 2016). Súčasťou procesu boli aj pravidelné stretnutia so samosprávou (koordinačný tím) a stretnutia interného tímu PDCS.[4]

PDCS po ukončení participatívneho procesu predložilo správu „Oživme verejné priestory“, ktorá mala slúžiť ako **podklad pre oživenie a skvalitnenie verejných priestorov Južného predmestia**. Autorky v správe upozorňujú, že vzhľadom na krátkosť projektu (3 mesiace), nebolo možné do hĺbky preskúmať všetky témy, či zapojiť širšie spektrum aktérov. Prostredníctvom série aktivít oslovujúcich rôzne cieľové skupiny sa však podľa ich slov podarilo formulovať zistenia a odporúčania, ktoré mali poslúžiť samospráve k realizácii rôznych intervencií – od krátkodobých a finančne nenáročných až po tie strategické (Pauliniová & Čupková Žúžiová 2016).

10.2 Vznik projektu, predpokladaný cieľ a riziká

Projekt **vznikol z iniciatívy vedenia mestskej časti Bratislava – Staré Mesto** po voľbách 2014. Konkrétne starosta Ševčíka a vicestarosta Boháč chceli uskutočniť intervencie v rámci verejných priestorov, no neboli si podľa jednej z realizátoriek projektu *„istí, že čo by to malo byť alebo čo by sa malo pre to lepšie Staré Mesto spraviť“*. Druhá respondentka zas uviedla, že ich možno k využitiu participatívneho procesu viedla *„dobrá skúsenosť s PDCS“,* pretože zistili, že *„... existujú nástroje a postupy, (cez ktoré sa) oni môžu niečo dozvedieť o území aj cez ústa obyvateľov. Keď (je) ten proces štruktúrovaný a dobre vedený“*. Výstupom projektu mala byť **sada východísk a odporúčaní pre ďalšie kroky**.

[3] Hoci sa v zásadách ochrany pamiatkového územia jedná o územie, ktoré tvoria dve časti - samotné Južné Predmestie a nábrežie – realizátorky projektu ho ponímali ako jeden priestor (Pauliniová & Čupková Žúžiová 2016).

[4] Uvedené v dotazníku vyplnenom jednou z realizátoriek projektu.

Výber realizátorov prebehol cez verejné obstarávanie. Hoci hlavný **tím pozostával len z pár ľudí, realizátorky projektu to nepovažovali za problém**. Podľa slov jednej z nich bol tím *„taký maličký, lebo aj ten projekt bol malý. To bolo vlastne len také akoby ... mapovanie*.“ Druhá zas uviedla, že si zabezpečili pomoc aj od ľudí zo samosprávy. V rozhovore opísala nasledovné: *„uvedomili (sme si), že mnohé veci za ten určitý finančný rámec nedokážeme spraviť sami, že tam musí byť niečo ako produkcia a koordinácia, ktoré musí zabezpečovať Staré Mesto*". Zo strany PDCS bola do projektu zapojená tzv. „nositeľka“ procesu participácie, ktorá mala na starosti komunikáciu so Starým Mestom.

Okrem odborných pracovníkov realizátorky rovnako **zapájali aj stážistov a stážistky, pričom im pomáhali najmä pri zbere dát**. Ako upozornila jedna z respondentiek, *„PDCS má dlhú tradíciu práce so stážistami, ktorí sú relevantní začínajúci odborníci v danej oblasti*“. Takýmto spôsobom im umožňuje PDCS nielenže získať praktické skúsenosti, ale predávajú im svoje know-how a poskytujú im aj potrebné vedenie.

Ciele boli prvotne naformulované ako súčasť ponuky, ktorú pripravili realizátorky pre Staré Mesto. Ako uvádza jedna z nich, *„ciele sme mali aj zvnútornené (...) moja skúsenosť (je taká), že **keď pracujeme s cieľmi, tak veľmi ľahko alebo oveľa ľahšie nás tie ciele sprevádzajú procesom a ľahšie vieme, kde sa nachádzame***“. Išlo o zmapovanie potrieb, predstáv a preferencií, ktoré by tvorili východiská pre rámec krátkodobých a dlhodobých intervencií. Ako bolo vysvetlené v jednom rozhovore, výstupom nemal byť *„dokument, ktorý by mohol ísť do nejakej realizácie*“, až ďalším krokom by bolo navrhnutie konkrétnych intervencií.

V prípravnej fáze prebiehala aj diskusia o možných rizikách. Jedna z realizátoriek to považuje za nevyhnutnosť a dopĺňa: *„my sa vždy na začiatku rozprávame, že na čo si dať pozor, že prečo urobiť nejaké kroky, aby sme niečo ošetrili dopredu*“.

10.3 Projekt a samospráva

Do projektu bola zapojená samospráva viacerými spôsobmi. Jednak išlo o získavanie určitých dát či podkladov, ale aj o spomínanú organizáciu a účasť na verejných stretnutiach.

V rozhovoroch sa zdôraznilo, že **diskusie facilitovali realizátorky. Zamestnanci samosprávy pomáhali len s ich dohadovaním.** Bola totiž *„celkom jasná dohoda so Starým Mestom, že tieto veci budú robiť (realizátorky)*“. Rovnako boli prizvaní aj na odborné workshopy.

Jedna respondentka ďalej uviedla, že samospráva spracovávala aj štúdiu, ktorá pozostávala *„z rôznych variant riešení, čo by sa mohlo (na dotknutom území) udiať*“. Tú

prezentovali aj v stánku na Dobrom trhu: *„... mali taký plánik (...) určitých alternatív alebo možností. Potom sme to mapovali na tom Dobrom trhu, že sa to ukazovalo aj ľuďom, že ako na to budú reagovať, či s tým súhlasia nesúhlasia.“* Išlo o **iniciatívu predstaviteľov samosprávy, ktorá nevychádzala z participatívneho procesu, ale z ich vlastnej expertízy: *„... oni už mali nejaké predstavy, ktoré si chceli otestovať*.** *Čiže to bolo ako keby ich požiadavka, že zakomponovať to do toho procesu, že overiť si nejaké určité prístupy alebo postupy v tom plánovaní*“. Realizátorky projektu s daným podkladom ďalej pracovali a stal sa súčasťou prieskumu.

Ako však ďalej upozornila jedna z realizátoriek projektu, v tejto súvislosti sa vyskytli aj problémy. Konkrétne zaznelo: *„... keď sme boli na tom Dobrom trhu, tak sa nám zdalo, že* ***tým, že tam boli aj (...) ľudia z tej samosprávy, že sa snažia tých ľudí presvedčiť o tom, že toto potrebuj(ú). Tak to sa nám nezdalo úplne najšťastnejšie****, že v rámci toho prieskumu tam bolo taký ten moment, že sa oni snažili tých ľudí ovplyvniť*“. Realizátorky pritom chceli len skúmať reakcie. Je totiž nevhodné sa tváriť, že *„chceme od nich (pozn. ľudí) akoby tú spoluprácu, ale vlastne už to máme vymyslené a chceme to robiť takto ako to máme vymyslené*.“ V danom momente sa to preto snažili korigovať.

Podľa respondentky sa však dá z tejto skúsenosti vziať si ponaučenie. Ako uvádza: *„nie je problém, aby sa zapájali ľudia zo samosprávy, to je super podľa mňa, že si ten projekt adoptujú (...) a chcú s tým pomôcť, lebo je to ako keby ich projekt.* ***Problém je keď úplne nerozumejú, že (...) čo to znamená tých ľudí zapojiť, že to nie je o ich presviedčaní***“. Podľa nej totiž nemali ľudia zo samosprávy zvnútornené postupy. Nerozumeli, prečo napríklad nemôžu ovplyvňovať, keď zisťujú reakcie a že *„akým spôsobom im to môže vlastne zdeformovať ten výsledok*“. Hoci pozitívne hodnotí snahu zo strany samosprávy pomôcť, nabudúce by sa snažila s nimi viac komunikovať, vysvetľovať ako sa *„opýtať iné otázky alebo ako klásť tie otázky, tak, aby som nedostala zmanipulovanú odpoveď*“.

V jednom z rozhovorov sa poukázalo na konkrétne riziko v súvislosti s dynamikou vzťahov realizátorov so samosprávou. Podľa respondentky je *„určite rizikom zmena rolí počas procesu*“ predovšetkým pri politickej reprezentácii. Ako však pokračovala v ich prípade *„to prebehlo celkom fajn. Starosta bol celkom férový. Nezasahoval nám do správy. Nesnažil sa reformulovať odporúčania. Bol úplne nápomocný z hľadiska koordinácie toho procesu*“.

10.4 Použité nástroje participácie

Metódy, ako aj celý proces, bol podľa slov realizátoriek naplánovaný dopredu. Zvyčajne jedna z realizátoriek pri nastavovaní procesov počíta so štyrmi fázami – **mapovacia fáza, komunikačná/informačná fáza, tvorba dokumentu a tvorba správy s pripomienkovaním**. Ako ďalej uviedla: *„V tej prvej fáze sa nám veľmi často osvedčili*

rozhovory ani nie že s expertmi, ale s kľúčovými hráčmi. Z toho nám vznikajú tematické klastre“ a *„na hrane tej prvej a druhej fázy je verejné stretnutie, prezentujú sa zámery toho celého projektu a zbierajú sa prvé podnety.*“

V rozhovoroch zaznelo, že realizátorky už tradične používajú online anketu, prieskum a pozorovania v teréne, fotoprieskum či emočné mapy. **Zvolenie nástrojov v tomto prípade podľa jednej z nich významne ovplyvnilo krátke trvanie celého projektu**. Ako konkrétne uviedla, *„bolo to naozaj dosť limitované tým časovým rámcom, že kedy sa to musí udiať. Vlastne to bol október, november a začiatok decembra, dva a pol mesiaca. Koncom decembra sme už odovzdávali hotovú správu. Takže to bolo veľmi rýchle.*“ Druhá respondentka zas spätne vyhodnotila, že síce *„neprišlo k žiadnym participatívnym nástrojom, ktoré by vlastne smerovali ku komunite“,* avšak podľa nej bola *„správa špecifická (práve) v tom, že išlo o takú odbornú výskumnícku metaúroveň. To, čo sme napísali, malo smerovať buď k tomu, čo sa rýchlo zrealizuje ako nejaká náprava alebo k vytvoreniu ďalších strategických dokumentov, ktoré sa spravia*“.

Poradie využitia jednotlivých nástrojov sa podľa respondentiek muselo prispôsobovať aj existujúcim okolnostiam. Napríklad, hoci s rozhovormi začali hneď na začiatku, niektoré sa museli uskutočniť súbežne už s ďalšími aktivitami kvôli časovým možnostiam respondentov. Medzi prvé aktivity patril aj prieskum na Dobrom trhu, nakoľko sa práve vtedy konal. Potom, ako spracovali tam zozbierané dáta, *„bolo verejné stretnutie a na konci boli workshopy*,“ uviedla respondentka.

Pri dotazníkoch išlo podľa slov respondentky o *„tri alebo štyri otázky. (...) Ten prieskum bol vyslovene taká sonda do tých názorov. Bolo to len kvalitatívne*“. Respondentka taktiež upresnila, že otázky v dotazníku nevychádzali z rozhovorov. Tie boli totiž uskutočnené s odborníkmi a zameriavali sa na iné oblasti ako prieskum. Konkrétne zaznelo, že **rozhovory *„boli skôr tak expertne ladené na rôzne oblasti“*, naproti tomu súčasťou prieskumu boli *„veľmi jednoduché otázky“***. Súviselo to s miestom, kde sa získavali odpovede od respondentov: *„V rámci (...) Dobrého trhu sa nedajú riešiť úplne zložité otázky. Ten formát umožňuje sa pýtať na jednoduché veci, na ktoré ľudia majú (...) chuť odpovedať za danej situácie, keď proste prišli za zábavou ... nevedeli dopredu, keď prišli, že budú riešiť nejaké komplikované veci*“.

10.5 Získavanie spätnej väzby

Jedna z realizátoriek v rozhovore uviedla, že **nedostávali počas procesu od verejnosti spätnú väzbu, ktorú by zapracovávali**. Zdôvodňovala to jeho krátkym trvaním a skutočnosťou, že **nemali zásadnejšiu propagačnú kampaň a výsledkom nebol konkrétny fyzický výstup**. V tejto súvislosti ďalej uviedla: *„je to také dosť abstraktné, keď my dáme súbor odporúčaní ako výsledok. Teraz, mnohí ľudia, že naozaj nie sú nejakí*

experti alebo sa tým nejak do hĺbky nezaoberali ... tak proste nebudú na to reagovať". Obyvatelia podľa nej reagujú na konkrétne veci, napríklad, keby bola súčasťou riešenia nejaká budova alebo výstavba. **Nie sú pritom zvyknutí poskytovať spätnú väzbu na odporúčania**, najmä, keď nejde o nejaký vykonávací dokument, že by mal nejaký presah do normálneho života. Respondentka rovnako dodala, že zo strany samosprávy cítili spokojnosť najmä v súvislosti so zoznamom odporúčaní.

Znakom úspechu je podľa druhej respondentky aj nízky počet účastníkov pri záverečnom pripomienkovaní: *„... väčšinou, keď ten proces prebehne dobre, tak ľudia ani nemajú tendenciu to znovu otvárať*."

10.6 Identifikované nedostatky procesu

Pri otázke, na aké nedostatky prišli realizátorky samé v rámci projektu, jedna z nich uviedla **nezapojenie niektorých konkrétnych skupín obyvateľstva**. Podľa nej existovalo mnoho oblastí, ktoré výberovo nezmapovali. Ako vysvetlila: *„My sme sa nezaoberali nejakými zraniteľnými skupinami, nezaoberali sme sa nejakými špecifickými skupinami, napríklad, že je tam veľa podnikateľov, ktorí tam majú prevádzky ... že špecificky túto skupinu preskúmať, to sme nerobili*." Ona sama to vnímala ako: *„celkom problém toho procesu, že bolo by to treba (a) neurobili sme to ... ale neboli na to ani financie ani časový rámec.*" Treba si totiž podľa nej uvedomiť, že **v rámci dvoch mesiacov je ťažké zrealizovať celý proces, a to od nájdenia ľudí, ktorí reprezentujú tú danú skupinu, cez nájdenie vhodného termínu až po spracovanie zozbierané dáta**. Dopredu si teda povedali, že to asi nie je možné zrealizovať. Respondentka zvýraznila: *„to sme si viackrát vykomunikovali, že nie je to úplne reálne v tomto projekte*" a z toho dôvodu aj odporúčali ďalej hlbšie preskúmať určité špecifické skupiny.

Druhá realizátorka obdobne uviedla, že nešli do hĺbky a nerobili špeciálne fokusové skupiny, no darilo sa im **zapájať seniorov, vďaka tomu, že pri ankete nerobili len online verziu, ale aj off-line verziu** *„... takže sme sledovali, či tam máme dostatočné vekové zapojenie*". Prvá respondentka to uzatvorila so slovami: *„je to vlastne len taká prvá sonda do toho celého, že môže pokračovať ďalej, ale musíme na to prispôsobiť ten čas aj tie ciele trošku tomu potom.*"

Druhá z respondentiek videla problém skôr na strane samosprávy, a to v implementácii zistení. Nezaznamenala totiž u jej zamestnancov *„nejaké hlbšie zvnútornenie tej správy alebo lepšiu komunikáciu dovnútra*". Podľa nej je dokonca v takýchto prípadoch potrebné pristúpiť k tzv. participácii dovnútra, a teda intenzívnejšie pracovať s ľuďmi na mestskom alebo miestnom úrade. Napríklad v zmysle zúčastnenia sa *„komisií, ktoré sa špecificky týkajú toho procesu, čiže dopravná, kultúry, územnoplánovacia*". Realizátorka dokonca uviedla inšpiratívny príklad z francúzskeho **mesta Lyon, kde išli ešte ďalej**

a uskutočňujú semináre pre poslancov. Podľa nej totiž musia chápať, že správa/výstup nemá ostať iba na papieri a majú vedieť, ako s tým pracovať a ako to implementovať.

Ako ďalej uvádza, nie je to problém *„tam,* ***kde je (záverečná) správa priamo podkladom pre súťaž (...) pretože vtedy, keď si to prečítajú sa to premietne do výstupu, do tej súťaže***“, zlé to býva vtedy, keď sa od samosprávy vyžadujú *„ďalšie koncepčné dokumenty alebo ďalšie rýchle opatrenia - tam nám skončí kontrakt a už nie sme ani kapacitne schopní, ani kontraktovo viazaní a ani nie sme v roli niekoho, kto kontroluje tú samosprávu.*“ Respondentka uviedla aj konkrétny príklad, keď výstup z projektu slúžil ako podklad pre súťaž: *„... bolo to fajn, volali ma (potom) na stretnutia spracovateľov toho projektu alebo s ľuďmi, ktorí predstavovali rôzne oddelenia samosprávy, kde ešte odo mňa žiadali, aby som pripomínala tie hlavné témy“.* To podľa nej predstavovalo dobré premostenie, pričom zvýraznila, že človek nemôže takúto činnosť robiť dlhodobo zadarmo a *„... (treba) mať také nastavenie, kde sa viac hovorí o implementácii, kde sa vyjasní rola toho konzultanta alebo toho nositeľa participatívneho procesu aj v ďalšej fáze*“.

V nadväznosti na toto si však nemyslí, že by mal existovať cieľ naučiť samosprávu, aby viedla takéto procesy sama, aby si časom nemusela kontrahovať niekoho ďalšieho. Uviedla, že je *„mnoho vecí, ktoré samospráva môže spraviť sama ... zorganizovať verejné stretnutie alebo vedenie dlhodobého procesu*“. Ďalej pokračovala: *„podľa* ***mňa cieľom by mohlo byť, aby samospráva vedela rozlíšiť, kedy by mala kontrahovať alebo spolupracovať s niekým zvonka, pretože tá rola toho vonkajšieho nositeľa procesu im umožní získať lepší vhľad a rozlíšiť veci, ktoré si môže spraviť sama***“.

Ku koncu jedného z rozhovorov zaznelo, že celý proces má stáť na troch pilieroch. Jedným pilierom je **expertný názor, druhým je názor širšej verejnosti a tretím pilier je názor a strategická vízia samosprávy**. Ako veľmi skúsená respondentka uviedla: *„participácia nie je, že počúvam len verejnosť alebo že počúvam len expertov, ale že z týchto troch pilierov hľadám, kde sú tie prieniky, kde je oblasť verejného záujmu*“. Týmto sa treba riadiť. Rovnako si treba podľa nej uvedomiť, že sa za niektorých okolností neoplatí pristúpiť k participácii - keď máme málo času, keď nevieme kapacitne zvládnuť proces, nemáme toho, kto by ten proces dobre viedol, téma je konfliktná.

10.7 Čo si môžeme z projektu vziať?

- Participatívne plánovanie verejných priestranstiev by malo stáť na troch pilieroch - expertný názor, názor širšej verejnosti a strategická vízia samosprávy.
- Základné ciele projektu by mali byť jasne definované a odkomunikované so všetkými relevantnými aktérmi ešte pred začatím participatívneho procesu. Pomôže to k ľahšiemu priebehu a k zreálneniu očakávaní.

- Realizačný tím by sa mal pokúsiť definovať možné riziká a riešenia pred začiatkom každej etapy a aktivity projektu.
- Participatívny proces môže mať aj krátke trvanie (3 mesiace), túto skutočnosť však musia odzrkadľovať vybraté metódy. Rovnako treba zreálniť predstavu o hĺbke a rozsahu zbieraných dát. V záverečnej správe sa majú uviesť limity uskutočneného procesu i odporúčania pre ďalší postup.
- Pred zapojením samosprávy je potrebné uskutočniť s jej pracovníkmi stretnutie, kde sa vysvetlia ciele, metódy, ako aj princípy participácie verejnosti. Mali by sa rovnako adresovať všetky ich obavy.
- V prípade menšieho realizačného tímu je možné zapojiť do konkrétnych aktivít (napr. organizácia stretnutí) aj zamestnancov samosprávy – je však potrebné dopredu nastaviť rámce spolupráce a jasne zamedziť akýmkoľvek potenciálnym snahám o úpravu výsledkov/zistení z participatívneho procesu.
- Otázky v dotazníku je dôležité prispôsobiť nielen tomu, kto sú respondenti (široká/odborná verejnosť), ale aj miestu, kde sa budú zbierať odpovede (trhy, online priestor, rušné námestie, a pod.). Vždy je potrebné uskutočňovať dotazníkový prieskum aj na mieste/v uliciach, nielen v online priestore.

11 Nové Mesto - Revitalizácia Kuchajdy

Rok	2016 – 2017 (prieskum)
Cieľ	Zozbierať podklady od bežných ľudí a podnikateľov pre zadanie k architektonickej súťaži.
Zdroj financovania	Rozpočet mestskej časti Bratislava – Nové Mesto (na revitalizáciu sa hľadajú zdroje interné aj externé)
Použité participatívne nástroje	• individuálne hĺbkové rozhovory (návštevníci, reprezentanti komunít, ktoré vyvíjajú aktivity na Kuchajde, podnikatelia, ktorí prevádzkujú stánky v areáli) • kvantitatívny CAWI prieskum • prezentácia výsledkov pred Miestnym zastupiteľstvom Bratislava - Nové Mesto a na webovej stránke mestskej časti Bratislava – Nové Mesto
Najväčší nedostatok uskutočnených participatívnych nástrojov	Načasovanie - participácia prebiehala v zime, kým väčšina aktivít návštevníkov Kuchajdy prebieha v lete (nachádza sa tam vyšší počet obyvateľov).
Zameranie na zraniteľné skupiny obyvateľstva	Áno – na ľudí so zdravotným postihnutím a matky s deťmi
Pripomienkovanie výslednej podoby projektu verejnosťou	N/A – pripomienkovanie je naplánované počas/po uskutočnení súťaže
Spolupráca so samosprávou v procese prípravy projektu	Áno - projekt realizovala Kancelária pre participáciu verejnosti na Miestom úrade mestskej časti Bratislava – Nové Mesto, takže išlo o interný proces bez externých dodávateľov.
Spolupráca so samosprávou v procese realizácie projektu	Áno - projekt realizovala Kancelária pre participáciu verejnosti na Miestom úrade mestskej časti Bratislava – Nové Mesto, takže išlo o interný proces bez externých dodávateľov.

Zdroj: Autori na základe dotazníkov

11.1 Opis projektu

Participatívny proces k revitalizácii Kuchajdy realizovala Kancelária pre participáciu verejnosti na Miestom úrade mestskej časti Bratislava – Nové Mesto v rokoch 2016 a 2017. Záverom procesu má byť nový oddychovo-športový park okolo prírodného kúpaliska, ktorý bude vyhovovať aktuálnym požiadavkám i predstavám obyvateľov.

Areál Kuchajdy bol postupne upravovaný už od polovice deväťdesiatych rokov, pričom samotná mestská časť doň investovala v rokoch 1995 až 2005 okolo 50 miliónov slovenských korún (približne 1 659 695,90 EUR) (reality.etrend.sk 2017). Výsledkom plánovanej architektonickej súťaže má byť však **kompletná premena územia**. Potreba

zásahov v danej oblasti súvisela najmä so stavom zelene, ktorá sa pod vplyvom mestského prostredia prehrievala (Švec 2017).

Zámerom projektu Kancelárie pre participáciu verejnosti bolo **zozbierať od laickej i odbornej verejnosti informácie, ktoré by boli zapracované do podkladov pre zadanie k architektonickej súťaži**. Návštevníci a obyvatelia sa mali konkrétne zapojiť do plánovania rozvoja územia a funkcii prírodného kúpaliska Kuchajda (Švec 2017a).

V rámci projektu sa najskôr pristúpilo v mesiacoch december 2016 až január 2017 k **sekundárnej analýze vybraných relevantných príspevkov v online prostredí**, a to na diskusných fórach a na sociálnych sieťach (Švec 2017a). Rovnako prebehol kvalitatívny výskum so zberom dát prostredníctvom individuálnych **hĺbkových rozhovorov** v období 02.01.2017 - 14.02.2017 na vzorke 28 respondentov (Švec 2017a). Kvalitatívny výskum bol doplnený o informácie z dostupných zdrojov a z otvorených otázok v **dotazníku**. Realizátori projektu uskutočnili aj kvantitatívny výskum so zberom dát cez dotazníky v období 07.02.2017-23.02.2017 na vzorke 468 respondentov (Švec 2017a). Pri analýze výsledkov sa venovala zvýšená pozornosť tzv. **bodom napätia** (napr. slnečné vs. tienené plochy, povoliť vstup so psom vs. nepovoliť vstup so psom), čo môže pomôcť k predchádzaniu najzásadnejším sporom v ďalšom procese.

Ešte v marci 2018 došlo k prvému oficiálnemu stretnutiu zástupcov mestskej časti, hlavného mesta, športového klubu Inter Bratislava, nákupného centra Polus a ďalších okolitých vlastníkov, z ktorého vzišiel záver vyhlásiť architektonickú súťaž návrhov (bratislava.dnes.24.sk 2018).

11.2 Ciele projektu a riziká

Celý participatívny proces vychádzal z reálnej možnosti získať grant na revitalizáciu areálu Kuchajdy. Na miestnom úrade to chceli spraviť, aby mala **verejnosť z potenciálnych zásahov úžitok**. Ako uviedol jeden z realizátorov projektu, *„naša úloha teda bola, opýtať sa verejnosti a dať štruktúrované výstupy. Tak, aby budúci architekti, architektonické súťaže mali relevantné podklady na toto, navrhnúť to dobre*“.

Zámer revitalizácie súvisel podľa respondenta s dvoma skutočnosťami. Po prvé, z verejných stretnutí vychádzalo, že **Kuchajdu vnímajú obyvatelia ako zanedbaný priestor s nevyužitým potenciálom**. Dokonca sa pravidelne opakovalo, že ide o kritické územie Nového Mesta. Po druhé, **priamo na miestnom úrade viacerí pokladali Kuchajdu za priestor, ktorý potrebuje úpravy**. Ako konkrétne zaznelo v rozhovore: *„Investičné oddelenie to vnímalo dávno tiež. Starosta hľadal možnosti ako s tým niečo robiť. Ekopodnik sa dlho snažil s tým niečo robiť, iba to spravuje. Čiže to zadanie prišlo paralelne*“.

Do činnosti realizačného tímu boli zapojení podľa slov respondenta všetci, ktorí sa podieľali na budúcej investícii. Uskutočnili pritom niekoľko pracovných stretnutí, pričom sa vždy prezentoval posun v projekte: *„... viem, že bolo komunikované, že teraz sme vo fáze, že sme prevzali projekt... ideme distribuovať dotazník... ideme (...) oslovovať komunity a typy skupín ľudí, ktorí tam trávia čas*".

Cieľom bolo získať v relatívne krátkom čase (3 mesiace) vstupy od bežných ľudí a podnikateľov pre zadanie k architektonickej súťaži.

11.3 Projekt a samospráva

Projekt realizovala kancelária. Súčasťou už spomínaných pracovných skupín boli aj poslanci. Podľa respondenta mali však spočiatku voči celému projektu veľkú nedôveru, preto sa s nimi snažili komunikovať čo najintenzívnejšie.

11.4 Použité nástroje participácie

Na začiatku projektu postupovali podľa respondenta dvoma spôsobmi: „***bola jednak výzva, že ozvite sa nám bola ... jednak sme sa my snažili aktívne ozývať im*** *(pozn. obyvateľom). Rybárom napríklad, petangovým tímom alebo tým, ktorí tam robia nejaké workshopy. A ... čiže to bola tá fáza prieskumu, zberu. Zberu podnetov, vstupov*".

Medzi hlavné nástroje na zber dát patril **dotazník a rovnako pristúpili aj k štruktúrovaným rozhovorom s cieľovými skupinami**. Išlo konkrétne o individuálne hĺbkové rozhovory s návštevníkmi, reprezentantmi komunít, ktoré vyvíjajú aktivity na Kuchajde a podnikateľmi, ktorí prevádzkujú stánky v areáli.

Následne sa všetky zozbierané dáta vyhodnotili a odprezentovali sa aj za účasti poslancov. Ako uviedol ďalej respondent, *„... celý ten výsledok (sa) spracoval do štruktúrovaného dokumentu, veľmi podrobného na desiatky strán*". Sú tam presne uvedené citáty respondentov, ako aj zhrnutie potrieb a limitov. Ekopodnik dal podľa jeho slov napríklad limit, že sa *„tam nesmie venčiť. A ak by sa mohlo, tak iba v oplotenom areáli, ktorý by musel vzniknúť*".

V rámci participatívneho procesu neuskutočnili konkrétnu aktivitu zameranú na získanie spätnej väzby od ľudí so zdravotným znevýhodnením. Vo veci požiadaviek zraniteľných skupín však uskutočnili jeden rozhovor s mamičkou, ktorá rozprávala práve zo svojej perspektívy. Rovnako rozprávala o tom, aké možnosti majú v rámci Kuchajdy deti.

11.5 Získavanie spätnej väzby

Na celý proces získali realizátori spätnú väzbu predovšetkým od poslancov. Tí neboli úplne stotožnení s celým procesom, ale podľa respondenta išlo *„v zásade o politiku, nie o samotný proces*“. Ich odporúčania následne zahrnuli do záverečnej správy. Na druhej strane úradníci materiál považovali za komplexný. Podľa respondenta dokonca ***„začínajú procesy participácie akceptovať, museli zistiť, že im to pomôže a že si im to môže uľahčiť robotu, ako aj celkovo komunikáciu s verejnosťou***“.

K záverečným zisteniam nebolo uskutočnené podujatie s cieľom získať spätnú väzbu, ale správa bola zverejnená a umožnili verejnosti zaslať svoje reakcie a pripomienky.

11.6 Identifikované nedostatky procesu

Za najväčší nedostatok považoval respondent veľmi limitovaný čas na uskutočnenie participatívneho procesu: *„... **to bola (...) silná limitácia. Od začiatku (sme) komunikovali, že za takýto krátky čas sa nedá urobiť proces, v ktorom si budeme istí, že sme zahrnuli všetkých a zvážili všetko***“. Napriek tomu sa to pokúsili spraviť čo najlepšie*, čiže: „cieľom bolo osloviť naozaj všetkých a dostať relevantné vstupy od každého, kto by mohol posunúť rozvoj toho priestoru. Takže okrem tej kvantitatívnej zložky tam naozaj bolo cez 10 individuálnych stretnutí s rôznymi skupinami ľudí*“.

Rovnako za veľké riziko, s ktorým sa ale podľa jedného z realizátorov podarilo vysporiadať, bolo, že sa poslanci pokúsia blokovať výstupy verejnosti. Podľa neho sa dokonca častokrát ukazuje, že *„zastupitelia majú pocit, že oni sú tu na to, aby povedali, čo ľudia potrebujú a čo je pre nich najlepšie a s týmto sme sa teda stretli pri tomto procese a bolo to v tých rozhovoroch s poslancami štruktúrované tak, že tam boli odporúčania poslancov v záverečnej správe a výsledok verejnosti*“. Podľa jeho názoru by **pomohla osveta medzi poslancami a rovnako aj priama skúsenosť, že participatívny proces vie prispieť ku kvalitnejšiemu výsledku**.

Pri nedostatkoch spomenul aj **načasovanie participatívneho procesu**. Podľa neho možno nebolo dobré, *„... keďže sa všetky nástroje uskutočnili v zime (a) nedalo sa žiadať verejnosť o reakciu, resp. použiť nejaké nástroje priamo na mieste*“. V zime totiž chodí do areálu Kuchajdy málo ľudí. Taktiež dodal, že na *„verejných podujatiach sa stáva, že príde zopár ľudí, ktorí majú problém sami so sebou a potom unášajú tú diskusiu niekam kam nemajú – ide vždy o výzvu. Veľa ľudí zostáva nezapojených*“.

11.7 Čo si môžeme z projektu vziať?

- Pri snahe získať čo najviac relevantných dát v krátkom čase sa realizátorom projektu osvedčilo postupovať dvoma spôsobmi – otvorená výzva obyvateľov,

aby sa im ozvali, ako aj aktívne oslovovanie verejnosti, resp. stakeholderom (ľudí, ktorých sa dotknú zásahy do verejného priestranstva).

- Správne prevedený participatívny proces vie zmierniť aj často odmietavé postoje politikov či úradníkov. Musia mať totiž osobnú skúsenosť s tým, že im to pomôže získať dôležité informácie dopredu (možné konfliktné miesta, užitočné postrehy užívateľov priestranstiev) alebo dokonca uľahčí komunikáciu s verejnosťou.
- Pri každom projekte je potrebné zvážiť načasovanie participatívneho procesu. Zber dát v teréne by nemal prebehnúť v čase, kedy sa tam nenachádzajú jeho (bežní) užívatelia.

12 Nová Obchodná: Participatívny proces regulácie reklamy a tvorba nového brandu štvrte Obchodná ulica a okolie

Rok	**2016 – 2018**
Cieľ	• Dosiahnuť konsenzus o tom, ako budú reklamné zariadenia na základe novej regulácie posudzované; • nastaviť nástroje, ktoré umožnia umiestňovať reklamu efektívne; • vytvoriť podklady pre tvorbu novej značky ulice a susedstva ako celku; • hľadať vhodnejšie a modernejšie formy reklamy ako komunikačných nástrojov pre Obchodnú, mesto a užívateľov lokality
Zdroj financovania	Hlavným partnerom bolo Mesto Bratislava, sponzorom MTK Developments, plus príspevky miestnych prevádzok
Použité participatívne nástroje	• multisektorové stretnutia odborníkov; • dotazník; • workshopy, výstava študentských prác; • komentovaná prehliadka s odborníkmi na pamiatkovú starostlivosť; • osobné stretnutia s majiteľmi /nájomcami prevádzok; • verejné podujatie – predstavenie publikácie
Najväčší nedostatok uskutočnených participatívnych nástrojov	Náročné bolo zapojiť veľmi vyťaženú cieľovú skupinu obchodníkov, možno mohla byť vyššia odozva v prípade, že by bolo možné realizovať viacero termínov workshopov. Chýbala aktívnejšia kampaň k procesu fyzicky v priestore ulice a door-to-door informovanie prevádzok. Podpora komunikácie o projekte zo strany samosprávy mohla byť vyššia
Zameranie na zraniteľné skupiny obyvateľstva	Nie
Pripomienkovanie výslednej podoby projektu verejnosťou	Nie
Spolupráca so samosprávou v procese prípravy projektu	Áno – samospráva bola účastná všetkých fáz od spustenia a nastavenia procesu, cez všetky participatívne aktivity až po záverečné uvedenie publikácie. Samotnú spoluprácu malo realizovať aj memorandum, ktoré však nakoniec pre procesné zdržanie nebolo uzavreté.
Spolupráca so samosprávou v procese realizácie projektu	Áno

Zdroj: Autori na základe dotazníkov

12.1 Opis projektu

Projekt „Nová Obchodná: Participatívny proces regulácie reklamy a tvorba nového brandu štvrte Obchodná ulica a okolie" trval dva roky, pričom vznikol na už vopred vybudovanej platforme **občianskeho združenia Nová Obchodná**.

Samotnému procesu zmien v regulácii reklamy predchádzal v roku 2015 projekt **socio-ekonomického prieskumu** Obchodnej ulice pod hlavičkou Marko&Placemakers. Tento prieskum poukázal na veľmi cenné informácie, ako napríklad typ jednotlivých prevádzok na ulici, vzťah prenajímateľov a vlastníkov, typ zákazníkov v okolí, riešenie otázky otváracích hodín, ale aj nedostatky, ktoré vnímajú samotné prevádzky (Havelská, Marko, Sidorová 2015).

Riešenie regulácie reklamy bolo **prirodzeným vyústením** snahy o zmeny v lokalite. Ako upresnila respondentka: *„Problémov na tej ulici je veľa, čo sa týka logistiky, kriminality, čistoty a tak ďalej, boli tam konkrétne témy. Z toho všetkého zároveň ale vyplynulo, že problém ako taký je, aký má imidž tá ulica. To sa vlastne týka aj vizuálneho smogu, a to sa bytostne týka obchodníkov, s nimi to priamo súvisí. Takže sa vlastne vtedy dohodlo, že tú tému, ktorá by mohla na verejnosti rezonovať je práve téma vizuálneho smogu medzi všetkými tými aktérmi."*

Na základe tohto určenia témy sa následne podnikli ďalšie kroky – vytvoril sa tím a **plán aktivít**. Následne sa celý zámer prezentoval na komisii a **bol schválený príspevok** na projekt.

Úvod projektu jedna z autoriek celého procesu opísala nasledovne: *„... spustilo sa to (koncom roku 2016) stretnutím pracovnej skupiny, ktorá zahŕňala ako obchodníkov tak aj pracovníkov samosprávy, pamiatkárov, nás ako odborných poradcov a facilitátorov procesu (...) a predsedu občianskeho združenia".*

Všetky následné aktivity projektu mali v zásade spoločný cieľ umožniť vytvorenie **manuálu reklamných zariadení** pre Obchodnú ulicu. Zozbierané boli pritom dáta od užívateľov priestoru, ale aj od reprezentantov jednotlivých prevádzok v prostredí.

Respondentky uviedli, že sa projektom snažili pochopiť a uchopiť identitu miesta, v ktorom sa spája veľké množstvo problémov navrstvených na sebe. Vo finálnom manuáli odznelo, že *„nevkusná ulica je prekážkou dobrého podnikania. Zavadzia pri oddychu. (...) bráni ľuďom, ktorí si chcú užiť genius loci miesta. V chaose reklamným cedúľ, plagátov a nápisov zaniká prehľad o rozmanitom a dobrom, čo ulica poskytuje"* (Sidorová et al. 2018a: 4).

12.2 Ciele projektu a riziká

Cieľom projektu bolo primárne **vyhotovenie manuálu**, ktorý by usmerňoval a **zjednocoval podobu reklamných pútačov** na ulici Obchodná. Diskusia začala tým, akým spôsobom sa postaviť k novej oficiálnej regulácii. Zámerom bolo nájsť **konsenzus o nástrojoch**, ktoré môžu obchodníci v oblasti používať, aby mohli svoje reklamy meniť a obnovovať. Dôležité tak bolo predovšetkým mať v rukách materiál, na ktorom *„sa vie zhodnúť odborná komunita a čo pomôže prejsť obchodníkom tou zmenou hladšie a je to vlastne podporným nástrojom, nielen nástrojom nejakej regulácie. A nadchnúť ich pre takúto zmenu a takú možnosť spraviť spoločne tú ulicu príťažlivejšou pre svojich zákazníkov*“.

Súčasťou týchto čiastočných cieľov bolo aj zameranie sa na samotné **budovanie značky Novej Obchodnej** a jej susedstva ako celku, a zároveň hľadanie nových foriem reklamy **ako komunikovať svoje podnikanie** v kontexte lokality.

Rizikom pre efektivitu celého procesu mohol byť podľa realizátoriek fakt, že sa týkal širokej skupiny aktérov. Bratislava, navyše, nemala v danom období skúsenosť s projektom, ktorý by naraz prepájal samosprávu, tretí sektor či pamiatkárov. Riešením malo byť podpísanie memoranda o spolupráci, ktoré by vyjasnilo jednotlivé kroky i úlohy konkrétnych aktérov. **K jeho podpisu sa však napokon nepristúpilo**.

12.3 Projekt a samospráva

Samospráva bola **prítomná** vo všetkých fázach procesu. Už pri zostavovaní realizačného tímu dochádzalo k aktívnej komunikácii s hlavnou architektkou mesta Bratislava. Projektový zámer bol **prezentovaný** na komisii a následne začali diskusie aj s Krajským pamiatkovým úradom.

Pracovníci samosprávy boli rovnako súčasťou širšej pracovnej skupiny. V celej veci sa **angažoval** i vtedajší primátor Nesrovnal, ktorý považoval boj s vizuálnym smogom za jednu zo svojich priorít.

Skutočnosť, že mesto aktívne spolupracovalo a vopred prisľúbilo podporu malo jednoznačne pozitívny vplyv na tvorbu manuálu.

12.4 Použité nástroje participácie

Použité bolo celé spektrum nástrojov pre zapojenie verejnosti. Autorky projektu pristúpili k čo **najväčšej miere transparentnosti** všetkých procesov – pravidelne boli zverejňované aj **zápisy z pracovných skupín**.

Konalo sa niekoľko workshopov zamerané na rôzne špecifické oblasti. V rámci jednotlivých stretnutí účastníci rotovali medzi stolmi, kde facilitátorky viedli diskusiu na konkrétnu tému, napr. **charakter značky ulice** či **reklama**. Na začiatku sa zisťovali aj informácie o tom, čo vidí komunita vo svojom okolí ako problém. Všetky zistenia sa spracovali, odprezentovali a následne rozširovali aj vo **forme newslettera**.

Pre zisťovanie názoru širokej verejnosti o danej lokalite bol vyhotovený dotazník, ktorý bol šírený v online priestore.

Po prvej fáze, kedy sa do veľkej miery stretávala **interná pracovaná odborná skupina,** sa následne konal **ďalší** z workshopov, kde sa prezentovala z časti aj **výsledná podoba** ich práce, čím sa získavala spätná väzba k projektu.

Súčasťou aktivít bola aj **prezentácia študentských prác** spojených s čistením fasád domov od vizuálneho smogu. Rovnako sa konala aj **komentovaná prechádzka** ulicou **s pamiatkarmi**, počas ktorej sa rozoberali problematické veci kľúčové pre manuál. Prechádzky sa zúčastnili predovšetkým osoby z odbornej verejnosti a niekoľkí ďalší záujemci.

V záverečnej fáze architekt a grafická dizajnérka navštevovali ľudí z prevádzok a prezentovali im konkrétne návrhy, ktoré sa nakoniec stali základom pre vytvorenie manuálu.

12.5 Získavanie spätnej väzby

Dvojica tvorcov manuálu - architekt a grafická dizajnérka - od pilotného návrhu **ponúkali možnosť priamych konzultácií** o finálnej podobe manuálu. Ako uviedla respondentka v rozhovore, *„…skôr sa im to prezentovalo tak, že chceme to s vami robiť, chceme vám s tým pomôcť, je to zatiaľ ideový, doporučujúci návrh. Máme tu grafického dizajnéra a architekta oni vám môžu dať feedback na to, ako to teraz funguje. Takže my sme mali takéto asi štyri stretnutia v združení, vždy sme sa predstavili krátkou prezentáciou, kde sme sa snažili vysvetliť veci z hľadiska architektonického aj dizajnérského alebo komunikačného, ako to tam teraz funguje alebo nefunguje. Že sme chceli mať názorné vizuálne ukážky, s čím môže byť problém, čo funguje dobre a skutočne im popísať ich situáciu“.* Takýmto spôsobom bolo docielené, že **finálna verzia dokumentu** vznikala pod drobnohľadom aktérov, ktorých sa finálne riešenie malo bezprostredne dotýkať.

Oslovenie samotných prevádzok sa ukázalo ako jednoduchšia časť celého procesu. Prevádzky v rôznej miere zapojenia a počiatočnej dôvery **chceli participovať** na procese. Ako problematický bod sa ale ukázalo, že hoci prevádzka je ochotná podstúpiť zmeny, ktoré dávajú zmysel pre zlepšenie situácie s vizuálnym smogom, **problém môže byť na**

strane majiteľa. *„My sme kontaktovali i prevádzky ale aj vlastníkov, čo sa nám podarilo asi iba raz, že tam vlastník došiel. Tiež sme prišli na to aké zásadné je tam mať vlastníka. Pretože aj keď prevádzka niekedy chce niečo meniť, tak sú potom zablokovaný vlastníkom. Dosť sme kládli dôraz na zodpovednosť vlastníka aj za to vedenie tej komunikácie".*

12.6 Identifikované nedostatky procesu

Autorka manuálu opisuje, že v istom momente sa **nepodarilo ďalej potiahnuť** projekt v zmysle ďalšieho **silného zapojenia** zainteresovaných, *takže: „to bolo trochu, ako vyčerpanie tých ľudí, akože vložili do toho veľa energie a nejak sa to nestretávalo s efektívnejšou spoluprácou, hlavne asi tá efektivita bola problém v tej spolupráci. A fakt tam bol stret rôznych hodnôt".* Tento výrok poukazuje na **komplikovaný prechod** medzi dvoma **fázami projektu**, kedy sa od samotnej tvorby malo prejsť k samotnej **aplikácii manuálu do praxe**. V tomto prípade sa ukázalo, že táto realizačná fáza po úspešnej tvorivej fáze nenasledovala. Ako potvrdili v rozhovoroch obe respondentky, v istom momente **stratili s pokračovaním projektu kontakt** a následné kroky už neboli v ich rukách. V tomto prípade bolo poukázané na to, že táto rola iniciátora ďalších aktivít ostala **nevyjasnená**. Ako hovorí respondentka v snahe identifikovať problém tohto procesu, *„bola otázka, ako s tým tá Obchodná* (združenie) *môže pomôcť, pretože na magistráte nie je dostatok ľudí na niečo také, a nemá na to čas chodiť to kontrolovať. Keby mesto poverilo Obchodnú alebo niečo, že by tých ľudí oboslali alebo nejak ich do toho zapojili, to je otázka zase tých právomocí alebo nejakého potom či to nie je iba na tom meste ale ako je mesto ďalej schopné baviť sa s nejakými organizáciami a združeniami*". Tento presun do druhej fázy ukázal na nejasné postavenie aktérov – napr. magistrátu ako pôvodného iniciátora projektu, ale aj združenia pôsobiaceho v okolí, ktoré by tak zo svojej pozície nositeľa témy v lokalite mohlo realizačnú fázu naďalej posúvať. To najmä v situáciách, kedy na projekte prestáva pracovať tím odborníkov a odborníčok, ktorých zapojenie do projektu býva zväčša časovo ohraničené.

Druhá z respondentiek súhrnne projekt vyhodnotila tak, že *„ten projekt prebehol relatívne úspešne v zmysle manuálu, ako sa s ním dá pracovať a podobne. To čo sme možno neidentifikovali ako riziko a ukázalo sa to nakoniec ako problém bolo práve zapojenie jedného partnera, ktorý síce už mal nejaké kontakty v lokalite, ale mal aj nejakú históriu tej spolupráce, čo sa zdá byť výhodné, ale vlastne myslím že ten proces samotný mohol byť viac ešte, akoby nerátať s tým jedným združením, ale viac autonómne posilňovať aktérov."*

12.7 Čo si môžeme z projektu vziať?

- Pri projektoch s veľkým počtom aktérov s rôznymi záujmami je vhodné pristúpiť k podpisu memoranda o spolupráci, ktoré presne uvádza ich povinnosti a práva.
- V niektorých prípadoch participatívny proces nemusí nutne viesť k okamžitej zmene fyzického prostredia. Existujú prípady, kedy participácia je podkladom pre strategické dokumenty. V prípadoch ako je tento je mimoriadny dôraz kladený na získavanie spätnej väzby v priebehu procesu.
- Zapojenie autorov samotného manuálu reklamy do celého participatívneho procesu sa ukázalo byť výhodou. Tým, že do projektu vstúpili hneď v prvotnej fáze získavania podnetov od laickej aj odbornej verejnosti sa zaistil hladký prechod k implementácii. Autori a autorky tak finálny výsledok dokázali ešte lepšie prispôsobiť potrebám dotknutých respondentov.

13 Ako ďalej, Kollárko?

Rok	2017
Cieľ	• Zozbierať podnety a názory verejnosti ako východisko pre oživenie a revitalizáciu • Formulovať odporúčania odbornej verejnosti pre samosprávu pre ďalšie smerovanie námestia
Zdroj financovania	Súkromné zdroje – Green Foundation
Použité participatívne nástroje	• Anketa, pozorovanie, komunikácia na podujatiach v okolí, odborné workshopy, detské tábory
Najväčší nedostatok uskutočnených participatívnych nástrojov	Nejasnosť procesu, ktorý na konci nebol jasne dokomunikovaný
Zameranie na zraniteľné skupiny obyvateľstva	Áno – prostredníctvom účasti konkrétnych predstaviteľov niektorých organizácií – príklad Vagus, alebo aj cez deti na letnom tábore
Pripomienkovanie výslednej podoby projektu verejnosťou	Nie
Spolupráca so samosprávou v procese prípravy projektu	Áno
Spolupráca so samosprávou v procese realizácie projektu	Áno

Zdroj: Autori na základe dotazníkov

13.1 Opis projektu

Projekt „**Ako ďalej, Kollárko?“** je aktivitou, ktorá vznikla **pod hlavičkou nadácie Green Foundation**. Odborníci a odborníčky zo združenia **PDCS** v projekte vystupovali ako **realizátori participatívneho procesu**. Špecifickosť projektu vyplývala z faktu, že v tomto prípade nešlo o štandardné nastavenie v zmysle klient – realizátor. Green Foundation aktívne do projektu vstupovalo a časť aktivít v rámci procesu tvorilo po svojej osi.

Kollárovo námestie je jedným z námestí v **širšom centre** Bratislavy vo vyústení Obchodnej ulice mimo centrum mesta. Plocha námestia je v majetku hlavného mesta, pričom jeho **správou je poverená MČ Staré Mesto**. Projekt vznikol v roku 2017 ako iniciatíva v rámci konfliktu, ktorý v priestore vznikol kvôli výstavbe podzemných garáží pod povrchom námestia. Ako odznelo aj v rozhovore s realizátorkou participatívneho procesu, **konflikt** medzi aktivistami a developerom ohľadne budúcej podoby námestia vyústil v zhoršenie jeho fyzického stavu.

„Celá tá starostlivosť začala degradovať, napriek tomu že tu je pamiatková zóna, je tam s ňou tesný kontakt, bývalé hradby tak niekedy boli, že tam je množstvo výstavných inštitúcií, akademických, kultúrnych a iných. A aj biznis v blízkosti. Tak Staré Mesto, ktoré má správu zverenú od hlavného mesta tak v očakávaniach toho rozhodnutia, že tam

bude výstavba tak veľmi neriešilo tú údržbu. Popraskané dlaždice, zničené stromy, počarbané a spráchnivené lavičky, asociáli, injekčné striekačky, rozbité fľaše, cez víkend to bývalo také zhromaždisko mládeže.“

Vzhľadom k vyššie opísanému konfliktu tak Green Foundation chcelo situácii pomôcť, pričom tento participatívny proces bol skôr plánovaný ako **proces vyjasňovania** s odbornou verejnosťou a so stakeholdermi z okolia námestia. Green Foundation tak oslovilo PDCS kvôli ich bohatým skúsenostiam s facilitovaním a odbornosťou na poli riešenia konfliktov. Na základe tejto požiadavky vznikol **zmiešaný tím** tvorení zástupcami a zástupkyňami PDCS a Green Foundation.

13.2 Ciele projektu a riziká

Východiskom a najzásadnejším cieľom procesu bolo zozbieranie podnetov a názorov verejnosti (tak laickej ako ale hlavne odbornej) k možnému oživeniu a revitalizácii námestia. Respondentka v rozhovore veľmi jasne formulovala, že **ciele** sa v tomto prípade trochu **odlišovali od iných procesov**, s ktorými mala sama skúsenosť, alebo sú rovnako tiež súčasťou tejto publikácie. Rozdielnosť bola v tom, že **klientom pre túto aktivitu nebola samospráva**. Vzhľadom k tomuto faktu by tak zásadne problematicky z projektu mohli vyjsť **zásadné očakávania verejnosti** k niečomu, na čo by neexistovala reálna vôľa zo strany kompetentných, ktorí by o danej veci mohli rozhodovať. Ako hovorí, *„my nemôžeme vzbudiť a otvoriť očakávania verejnosti, keď tu beží súdny spor, ktorý nie je ukončený. A navyše keď ten klient nie je samospráva, ale keď ten klient je súkromník. Čiže vlastne kontext informácií a veci čo sme mali k dispozícií bol o tom, že ak aj niečo vyskúmame a predložíme správu, tak nemáme ten prevodový mechanizmus, aký sme mali inde, kde samospráva si to zadala. Takže to bolo také zhodnotenie tej situácie, v akej sa nachádzame.“*

Ako cieľ tak v rámci dotazníka pred rozhovorom bola naformulovaná snaha **o artikuláciu požiadaviek a odporúčaní odbornej verejnosti** pre ďalšie smerovanie námestia. Tieto odporúčania viedli tak k čiastočnej revitalizácii ako aj k dlhodobejším riešeniam strategického charakteru (Pauliniová & Žužiová Čupková 2017: 7). Tomuto cieľu boli prispôsobené aj jednotlivé zvolené aktivity popísané nižšie.

13.3 Projekt a samospráva

Samospráva bola v prípade tohto projektu iba účastníkom. Zastúpenie v projekte mala vrstva mestskej časti Staré Mesto, ktorá má Kollárovo námestie v správe, zastúpení boli aj predstavitelia mesta Bratislava, predovšetkým z Útvaru hlavnej architektky. Jedného z otváracích stretnutí sa zúčastnil aj vtedajší župan Bratislavského samosprávneho kraja. **Samospráva** ale v prípade tohto projektu na rozdiel od iných **nebola priamym iniciátorom vzniku procesu**.

13.4 Použité nástroje participácie

Napriek faktu, že cieľ projektu bol naformulovaný viac na odborníkov a samosprávu než na **laickú verejnosť**, z procesu samotného **vyčlenená nebola**. Na verejných podujatiach sa odohralo hneď niekoľko participatívnych aktivít zameraných na obyvateľstvo a používateľov tohto priestoru.

V prvom rade sa odohrala aktivita, ktorá bola prezentovaná ako **audit námestia**, kedy sa kombináciou dotazníkového šetrenia a pozorovania v priestore robil zápis v podobe používania priestoru a podobne. Aktivita prebehla pod taktovkou PDCS so zapojením FA STU a výstupom bolo **viac ako 100 respondentov** v dotazníku a **viac ako 900 pozorovaných** v rámci pozorovacej aktivity. Respondentka dodáva, že vďaka tejto aktivite získali mimoriadne cenné dáta, keď hovorí, *„ja som pomohla nastaviť anketu, dievčatá ju dopracovali, ja som mala vlastne také dve prezentácie pre nich čo je to participácia a ako ďalej a išli sme na to námestie, a potom robili anketu. A potom keď som tam ja nebola tak robili to mapovanie také dlhodobejšie - trás, pohybu, z toho vzišli pekné veci. Oni zmapovali tými exaktnými dátami, že ženy majú naozaj iné vnímanie bezpečnosti, pretože muži prechádzali takými trasami že naprieč premávkou a naprieč kríkmi a ženy volili dlhšie, oveľa dlhšie trasy aby sa vyhli týmto veciam. Tieto výstupy z tej ankety a z toho sa na jednom z tých eventov prezentovali.*“

Spracovanie tejto úvodnej aktivity následne slúžilo ako podklad pre ďalšiu časť práce, keď sa využili **verejné podujatia** (ako napr. Dobrý trh) na **dopytovanie** ľudí na ďalšie detaily spojené s vypracovaným materiálom pre záverečnú správu. Ako pomôcka v tomto prípade slúžila napríklad aj **emočná mapa**. Aktivita prebiehala formou krátkych rozhovorov s účastníkmi verejných podujatí.

V priebehu celého projektu sa odohrávali **okrúhle stoly** s odbornou a angažovanou verejnosťou na konkrétne témy. Počas trvania projektu sa odohralo **šesť** okrúhlych stolov na tému zeleň, doprava či programovanie námestia. Pozvaní na jednotlivé okrúhle stoly boli predstavitelia samosprávy, stakeholderov v okolia Kollárovho námestia, zástupcovia a zástupkyne aktivistov a odbornej verejnosti. Okrúhle stoly nakoniec zaznamenali dohromady účasť **viac ako 60 osôb**. Časť dôležitých stakeholderov bola na **stretnutia pozývaná opakovane**, *„na úvod každého z tých stolov sa opakovalo, pomenovali sme ciele a sumarizovali sme predošlé výstupy z tých stolov. Takže tá kontinuita tam bola*“. Výber ďalších účastníkov konkrétnych okrúhlych stolov bol prispôsobený pre konkrétnu tému.

Zaujímavým spestrením projektu je **spoluúčasť detských aktérov** v priebehu projektu. Oslovené boli organizácie pracujúce s deťmi v blízkosti námestia, pričom tieto kreatívne tábory pre deti mali ako tému práve obnovu Kollárovho námestia. Podnety získané na

dvoch takýchto táboroch sa stali súčasťou záverečnej správy. Ako hovorí respondentka, *„my sme mali dve skupiny detí, ktoré priniesli ich pohľady... oni celý deň mali stretnutie s človekom na vozíku, mali stretnutie, možnosť mať prístroj ktorý imituje Alzheimera, išli nevidiaci na Kollárko, na vozíku tiež. To bolo strašne fajn, takže tie témy sa tam nakoniec nejak dostali. Takže s nimi sme pracovali tak, že sme my sami niečo nerobili, ale takto sme to dostali".*

13.5 Získavanie spätnej väzby

V dotazníku pred rozhovorom bolo uvedené negatívne stanovisko k získavaniu spätnej väzby od laickej verejnosti. Vzhľadom na konkrétny dizajn procesu je takýto postup pochopiteľný. Spätná väzba v širšom kontexte bola pri odbornej a zaangažovanej verejnosti získavaná prostredníctvom účasti na pravidelných okrúhlych stoloch počas celej doby realizácie projektu.

13.6 Identifikované nedostatky procesu

Niekoľkonásobne sa v rozhovore aj v dotazníku pred rozhovorom objavila v prípade nedostatkov **otázka komunikácie** a to primárne v zmysle vnútorného odkomunikovania. Aktéri zapojení do procesu tak mohli nadobudnúť **rôzne predstavy**, ktoré vo finále nakoniec možno neboli dostatočne odkomunikované. Takto to prezentovala aj respondentka, keď hovorí *„...mali iné predstavy o tom. Málo sme odkomunikovali to, že ten proces je niečo plastické čo sa mení a o čom treba stále diskutovať. A to som ja ako vedúca projektu mala robiť a nerobila som ju dostatočne. Nazvala by som to vnútorná diskusia o procese".*

Druhá zmienka spojená s nedostatkom bola viac-menej opakujúca s inými projektmi. Participatívne aktivity (predovšetkým okrúhle stoly) priniesli **pomerne silné očakávania a energiu** k zmenám v priestore, ktoré možno neboli dostatočne naplnené: *„Mám pocit že v tom závere toho procesu sa stratila tá energia, my sme tam už neboli*." V takomto prípade ale **nie je nedostatok skrytý priamo v nastavení procesu** ako v krokoch nasledujúcich, keď proces zapojenia aktérov vzbudí isté očakávania.

13.7 Čo si môžeme z projektu vziať?

- Zaujímavý príklad použitia participatívnych metód pre prácu s konfliktom, ktorý nastáva medzi viacerými skupinami v priestore – projekt cielene zameraný na riešenie tohoto konfliktu, keď vypočutie laickej verejnosti bolo vnímané viac ako doplnok k hlbšiemu pochopeniu procesov, gro ale následne viac na strane riešenie stakeholderi-aktivisti-samospráva.
- Hravé použitie niekoľkých metód, pričom zapojené boli napríklad aj deti

- Súčasťou práce na získavaní tvrdých dát môže byť napr. aj pozorovanie, ktoré patrí medzi mimoriadne časovo náročné aktivity. Dokáže ale priniesť cenné informácie, ktoré by len ťažko mohli byť získané inou formou výskumu.
- Príklad projektu, ktorý vznikol z popudu súkromnej nadácie, nie z iniciatívy samosprávy, ktorá hrala v projekte len rolu participanta

14 Panenská – Manuál verejných priestranstiev

Rok	**Jeseň 2017 – jar 2018**
Cieľ	Zber potrieb verejnosti ako podklad pre tvorbu manuálu verejných priestranstiev
Zdroj financovania	Rozpočet - Staré Mesto
Použité participatívne nástroje	• Dotazníkové šetrenie • Susedské stretnutia • Komentovaná prechádzka • Okrúhly stôl s odbornou verejnosťou
Najväčší nedostatok uskutočnených participatívnych nástrojov	Participáciu si musela vyžiadať komunita, samospráva o nej vôbec nerozmýšľala. Tender bol zle vypísaný, šablónovito zadaný s takmer nelogickou štruktúrou. Nejasná koncovka projektu – bude nakoniec starosta a samospráva rešpektovať výsledky manuálu?
Zameranie na zraniteľné skupiny obyvateľstva	Nie, nebol na to priestor vzhľadom na obmedzený čas a rozpočet
Pripomienkovanie výslednej podoby projektu verejnosťou	Áno
Spolupráca so samosprávou v procese prípravy projektu	Áno – Samospráva bola zadávateľom projektu. Samospráva vyhotovila spomínané zadanie toho, čo by vlastne potrebovali – pod tlakom komunity pristúpila k participatívnemu plánovaniu
Spolupráca so samosprávou v procese realizácie projektu	Áno

Zdroj: Autori na základe dotazníkov

14.1 Opis projektu

Projekt participatívneho procesu na Panenskej ulici je projektom zapojenia verejnosti do rozhodovania o **novej podobe oblasti v historickom centre** Bratislavy. Mapované územie zahŕňa ulice Panenská, Podjavorinskej, Kozia, Konventná, Lýcejná, Štetinova, Zochova a Svoradova. Ide o oblasť, ktorá sa nachádza medzi Staromestskou ulicou a ulicou Palisády v bratislavskom Starom Meste.

Samotný participatívny proces vznikol v roku 2017 ako **reakcia na zámer revitalizácie** štvrte okolo Panenskej ulice zo strany úradu mestskej časti Staré Mesto, v ktorého správe je predmetná oblasť. Pôvodný plán zapojenia verejnosti do revitalizácie oblasti **nebol** ale **iniciatívou úradu**. **Požiadavka** na zapojenie verejnosti do tohto procesu **vzišla priamo od obyvateľstva** v danom priestore. Za takýchto okolností tak v tomto prípade môžeme hovoriť o tom, že participatívny proces vznikol spontánne – tzv. bottom-up princípom (Plichtová, Šestáková 2018: 35). Silný komunitný charakter je v tejto štvrti badateľný dlhšiu dobu mimo iného aj vďaka iniciatíve Punktu s udalosťou Dobrý trh. Na základe tohto tlaku tak tvorbe manuálu tvorby verejných priestranstiev v okolí predchádzalo **mapovanie potrieb** obyvateľov a obyvateliek štvrte. Projekt bol financovaný zo zdrojov zadávateľa projektu – teda úradu mestskej časti Staré Mesto.

Požiadavky a potreby zozbierané v priebehu participatívneho procesu tak následne slúžili ako **podklad pre Manuál verejných priestorov** pre Panenskú ulicu a okolie, ktorého finálna verzia vznikla v júni 2019. Prvá verzia manuálu vznikla už v roku 2018, kedy ale zastupiteľstvo verziu neprijalo. Nová verzia po úprave bola v júni 2019 prijatá novozvoleným zastupiteľstvom ako **prvý dokument podobného typu v Bratislave**. Prijatý manuál vo **forme všeobecne záväzného nariadenia** je rámcovým dokumentom, pričom určuje základné pravidlá toho, akým spôsobom sa oblasť môže upravovať pri ďalších prestavbách a rekonštrukciách (yim.ba 2019).

14.2 Ciele projektu a riziká

Cieľom projektu bolo primárne **zmapovať a popísať**, aká je v skutočnosti oblasť Panenskej ulice. V rámci mapovania prostredia prebiehali rôzne druhy zapojenia verejnosti vo forme zapojenia sprostredkovaním informácií. Tím pracujúci na projekte si za cieľ kládol podrobné zmapovanie celého prostredia v zmysle potrieb obyvateľov a obyvateliek, ako aj iných užívateľov danej časti mesta. Ako približuje respondentka, ktorá bola autorkou tohto procesu, *„chceli sme mať taký čo najpodrobnejší obraz tej Panenskej aby z toho tie odporúčania a pravidlá vychádzali. Aby to nebolo tak, že niekto si niečo povedal a takto to bude. Taká štúdia potrieb“.*

Záverečná správa z participatívneho procesu sa na ciele tejto práce pozerá ešte v širšej optike, keď ako ciele tohto procesu identifikuje:

1. i**dentifikovať** hlavných **aktérov** v území a zapojiť ich do procesu;
2. **zmapovať** tematické okruhy vnímaných **problémov a pripomienok** relevantných k tvorbe Manuálu verejných priestorov;
3. analyzovať a **definovať potreby** rôznych skupín užívateľov oblasti;
4. informovať a **zapájať verejnosť** do prípravy projektu Manuálu verejných priestorov;
5. **informovať o výsledkoch** participatívneho procesu zainteresované orgány verejnej správy a spracovávateľov Manuálu verejných priestorov (Sidorová et al. 2018b: 7).

Najzásadnejším rizikom projektu bolo, že aktérky pracujúce na participatívnom projekte **neboli súčasťou celého procesu** – od začiatku až po koniec. Riziko tak spočívalo v tom, že dlhodobá práca s komunitou mala za cieľ priniesť riešenie manuálu verejných priestranstiev a jeho uplatnenie v praxi. K samotnej realizačnej fáze tvorby manuálu ale už nemali byť realizátorky participatívneho procesu prizvané.

Nakoniec sa proces oproti pôvodnému plánu odchýlil, keď **autor manuálu prizýval** do ďalších stretnutí aj autorky participatívneho procesu využijúc ich silu v komunite v okolí aj nadobudnuté skúsenosti. Ostatne, ako bolo povedané aj v rámci rozhovoru, Punkt ako

organizátor Dobrého trhu nejde do nových lokalít bez splnenia predpokladu, že získajú vzťah s komunitou, *„čo majú dobrý prístup je, že nikdy nerobia Dobrý trh na novej lokalite pokiaľ nemajú zmapovaných susedov“.*

Využitie tohto ich neoceniteľného potenciálu bolo ale primárne spôsobené tým, že osvietený autor manuálu zdieľal presvedčenie o tom, že proces tvorby manuálu má priamo kontinuálne nadväzovať na participatívny mapujúci proces v prostredí.

14.3 Projekt a samospráva

Samospráva v podstate zasiahla spôsobom, že si u Punktu **objednala službu** v zmysle realizácie participatívneho procesu, ktorý následne mal slúžiť ako podklad a obsah pre Manuál verejných priestranstiev. **Aktívne** do samotného procesu participatívneho zapojenia verejnosti/komunity **nezasahovala**. Spolupráca medzi Punktom a MČ Staré Mesto prebiehala na báze **pravidelného informovania** o krokoch a konzultáciách, pričom do samotného obsahu žiadnym spôsobom zasahované nebolo.

Punkt bol realizátorom akcie kým mestská časť zadávateľom – na konkrétne ohraničenú prácu na projekte s jasným koncom. Ako už bolo spomenuté vyššie, práve toto ohraničenie mohlo byť vnímané aj ako riziko.

14.4 Použité nástroje participácie

- Dotazníkové šetrenie
- Komentovaná prechádzka prostredím
- Pravidelné stretnutia s komunitou
- Okrúhly stôl s odbornou verejnosťou

Zásadnou súčasťou získavania názorov verejnosti bolo realizované **dotazníkové šetrenie**, pričom nakoniec autorky pracovali **so vzorkou takmer 400 odpovedí**. Dotazník sa venoval viacerým témam od **vnímania** daného **územia** a **možností parkovania** v oblasti až po **kvalitu priestoru**. Značná časť otázok bola koncipovaná tak, že boli jednotlivé odpovede zaznamenávané cielene na každú z ulíc zvlášť pre následnú možnosť **porovnávania stavu jednotlivých častí** predmetného územia. Respondenti a respondentky boli spovedaní na tému **asociácií spojených s územím**, **priechodnosťou chodníkov**, možnosťami parkovania v priestore, najväčšími problémami priestoru. Rovnako tak boli v rámci otázok analyzované aj cesty užívateľov a užívateliek priestoru v zmysle rekreácie, návštevy služieb v okolí a podobne.

Stretnutia s komunitou v susedstve a komentovaná prechádzka prostredím Panenskej a okolia boli použité na **zber ďalších podnetov** od aktérov a aktérok v prostredí. Všetky takéto podnety boli zozbierané do tematických klastrov a zároveň zobrazené na **mape**

prostredia. Zároveň podnety boli rozdelené podľa toho, či sa jednali ako požiadavka celej štvrte alebo konkrétnej ulice/bodu na ulici. Tieto zozbierané údaje následne slúžili nie len ako podklad pre tvorbu manuálu, ale boli v súhrnnej forme odovzdané úradu mestskej časti, aby mohol časť z požiadaviek verejnosti vyriešiť aj mimo záber manuálu.

14.5 Získavanie spätnej väzby

Získavanie spätnej väzby prebiehalo na pravidelnej báze stretnutí. Facilitované stretnutia s komunitou boli vždy sprevádzané **uvedením publika** do obrazu toho, v akej **fáze sa projekt** nachádza aj to, akým spôsobom sa môžu zapojiť aj viac ako účasťou na susedských stretnutiach susedov z Panenskej ulice a okolia. Takto sa teda spätná väzba **získavala priamo** a osobne, ďalšie formy ako napríklad online získavanie spätnej väzby k finálnej verzii dokumentov už následne neprebiehala. K cieľu osobnej spätnej väzby od priamych aktérov a **priblíženiu komunite** bola v rámci tímu určená **konkrétna osoba**, ktorá zodpovedala za takúto formu komunikácie so všetkými dotknutými.

Spätná väzba v zmysle kontroly prebiehala aj **pravidelnými stretnutiami so zadávateľom projektu** – predstaviteľmi a predstaviteľkami MČ Staré Mesto, ktorý ale aktívne do obsahovej stránky nezasahovali.

14.6 Identifikované nedostatky procesu

Výrazným nedostatkom v rámci tohto procesu mohlo byť **odtrhnutie participatívneho procesu od samotnej tvorby manuálu** verejných priestranstiev. Kým jedna časť mala byť ukončená vydaním správy o participatívnom procese, na to mal nasledovať druhý proces tvorby manuálu. Navyše vzhľadom k tomu, ako bola táto spolupráca dohodnutá, by sa na fáze tvorby manuálu mali podieľať iní odborníci a odborníčky. To by následne mohlo zásadne negatívne vplývať na kvalitu finálnych výstupov. Nakoniec po rôznych zásahoch kompetentných sa tak úplne nestalo.

Vzhľadom k **nedostatku času** a priestoru na realizáciu ďalších participatívnych aktivít sa ako nedostatok dá definovať aj **menšia pestrosť vo výbere aktivít**, pričom samé autorky si uvedomujú, že ďalších aktivít mohlo byť hneď niekoľko, napríklad nočná prechádzka, väčší dôraz na rodové aspekty, možnosť zisťovať požiadavky nie len od susedov z ulíc ale napríklad aj v priľahlej škole a podobne.

Takto nastavený **proces vzbudil veľké očakávania**, že sa úspešne podarí zrealizovať, pričom za úspešnú realizáciu bolo považované primárne schválenie manuálu pre oblasť Panenská a okolie a následná fyzická premena priestoru na základe tejto novej normy. **Silný vplyv komunity a dôvera** v organizátorky procesu vyústila do **silných očakávaní komunity**, že projekt bude mať úspešný koniec. To sa nakoniec potvrdilo aj v rozhovore, keď respondentka hovorí, *„oni (komunita) chcú vidieť to, že sa to naplnilo a že to ide*

podľa toho manuálu. A dúfam že žiaden z tých nových starostov si nedovolí ignorovať tento manuál. Lebo to už je také, že to nie je Števčíkova vec, to už je vec Panenskej a tí ľudia tam proste budú".

14.7 Čo si môžeme z projektu vziať?

- Fungujúca komunita môže byť hnacím motorom úspešného participatívneho projektu.
- Hoci boli časti zapojenia verejnosti do procesu rozhodovania a tvorba manuálu oddelené samostatné celky, vzhľadom k dobrému nastaveniu procesov sa podarilo pretaviť potreby a požiadavky ľudí naformulované v mapovacej správe participácie do reálnej vízie v rámci manuálu.
- Zároveň projekt poukazuje na to, že musí existovať regula, ktorá v budúcich projektoch nenechá toto prepojenie fáz na náhodu a že v rámci samosprávy musí existovať prvok, ktorý takýto proces dokáže zastrešiť.

15 Záver

Po detailnom obhliadnutí a analýze jednotlivých participatívnych projektov uskutočnených v Bratislave v priebehu posledných rokov môžeme konštatovať, že aktuálne **mesto disponuje pomerne vysokým počtom pilotných projektov**, ktoré sa vo viacerých ohľadoch javia ako unikátne príklady. Vznikol tak prvý manuál pre reklamu, rovnako tak prvý participatívny proces, ktorý sa pretavil do reálnej premeny fyzického prostredia. Vznikol aj prvý manuál verejných priestranstiev, ktorý vo forme všeobecne záväzného nariadenia bude mať neskorší dopad na dlhodobú premenu priestoru celej štvrte. Každý z vyššie opísaných projektov žil a žije vlastným príbehom, pričom **snahou bolo poskytnúť nielen čo najhlbší náhľad k samotným realizáciám, ale aj upozorniť na kontexty**, v ktorých projekty vznikali.

Syntéza odporúčaní dobrej praxe z jednotlivých projektov viedla k naformulovaniu niekoľkých bodov, ktoré môžu dopomôcť k zvýšeniu kvality novovzniknutých projektov. Rovnako tak môžu dopomôcť k predchádzaniu konfliktných situácií.

1. **Nepodceňovať fázu mapovania terénu a zoznamovania sa so stakeholdermi:**
   Za absolútnu nutnosť sa dá považovať znalosť prostredia, v ktorom sa konkrétny participatívny proces bude odohrávať. Ide predovšetkým o informácie o pomeroch, či dynamike vzťahov medzi konkrétnymi aktérmi. Rozhovory so stakeholdermi by sa mali uskutočniť ideálne ešte vo fáze prípravy projektu.

2. **Zreálniť očakávania všetkých zapojených aktérov, vrátane verejnosti:**
   Malo by dôjsť k otvorenej komunikácií o všetkých aktivitách projektu. Pri zbere dát je potrebné informovať o tom, s akými limitmi sa spájajú a na čo budú využité zistenia. Neprimerané očakávania môžu viesť k nespokojnosti či apatii respondentov, pričom vzrastá aj potenciál pre vznik konfliktov, a to primárne v situáciách, kedy sú respondenti oslovovaní viacnásobne.

3. **Jasne nastaviť ciele a jednotlivé úlohy v rámci projektu:**
   Rovnako ako v predošlom bode, aj v tomto prípade je dôležitá úroveň komunikácie, a to nielen smerom k verejnosti, ale aj v rámci tímu. Pri cieľoch a úlohách je nutné priebežne sledovať ich napĺňanie. Postupné napĺňanie míľnikov bude mať pozitívny efekt nielen na prácu v samotnom tíme, ale aj na realizáciu celého projektu. Súčasťou komunikačných pravidiel by malo byť jasné určenie zodpovedností, zrozumiteľné zadávanie úloh a zdielanie všetkých informácii o priebehu procesu.

4. **Ak aj do projektu nie je samospráva zahrnutá priamo, snažiť sa komunikovať s jej reprezentantmi:**

Vychádzajúc z analyzovaných prípadov je viac ako nevyhnutné, aby zamestnanci samosprávy boli nielen plne informovaní o projekte, ale aj aby rozumeli, prečo má dochádzať k zapojeniu verejnosti. Je potrebné si ešte pred začiatkom projektu ujasniť rolu mestského alebo miestneho úradu a nastaviť si jasné pravidlá spolupráce.

5. **Otvorená komunikácia s odbornou i laickou verejnosťou počas celého trvania projektu:**
   Požiadavka na čo najtransparentnejšie informovanie o postupe projektu vyplýva zo samotnej povahy takéhoto procesu stojaceho na demokratických základoch (možnosti zapojiť sa). Dôležité je zhlukovať informácie na jednom mieste – od základných informácii o projekte, cez možnosti zapojenia sa, priebežných súhrnoch a výstupoch, až po záverečnú správu a možnosti realizácie v konkrétnom prostredí. Participatívny proces by mal rovnako mať aspoň „hovorcov/hovorkyne“, ktorí dokážu zodpovedať základné otázky spojené s projektom. Dôležité je aj zvoliť správnu formu oslovovania, ako aj stratégiu, ktoré komunikačné prostriedky budú použité.

6. **Dôsledne zvažovať výber metód získavania a spracúvania kvalitatívnych aj kvantitatívnych dát:**
   Hoci sa môže javiť, že sa použité metódy v rámci procesov dajú replikovať medzi projektmi a použiť v akomkoľvek poradí, nie je tomu tak. Pri každom procese si treba dopredu nastaviť očakávania ale aj uvedomovať limity spojené napríklad s personálnou podvýživou projektu. Zber dát priamou formou od respondentov je náročnou úlohou z povahy veci ale aj z hľadiska časového. Rovnako dôležité je ale aj následné spracovanie dát, ktorého časová záťaž je ešte niekoľkonásobne vyššia. Preto je potrebné realisticky pristupovať k nastavovaniu vzoriek aj samotnému vytipovaniu realizovaných aktivít. Aktivity treba premyslieť dopredu aj z ďalšieho dôvodu, aby sa nestalo, že niektorá z aktivít sa bude musieť opakovať napríklad v čase, kedy to už realizácia nebude umožňovať. Na mysli v tomto ohľade treba mať rôzne druhy aspektov, ktoré vplývajú na úspešnosť zberu dát – uzavretosť komunity, s ktorou sa má pracovať, nejasne vymedzené prostredie, v ktorom sa pohybujeme, ale napríklad aj počasie. Všetky tieto - a ďalšie iné - faktory môžu vplývať na úspešnosť zapojenia a zber kvalitných dát pre proces.

16 Zdroje

Bratislava – Nové Mesto (2014): Záverečná správa zo Zapojenia verejnosti do plánovania, Revitalizácia areálu po bývalom cyklistickom štadióne v lokalite tehelné pole, Apríl 2014, dostupné na: https://bit.ly/2Wk544e

bratislava.dnes.24.sk (2018): Kuchajdu čaká revitalizácia. Nové Mesto vyhlási v máji architektonickú súťaž, 26. marec 2018, dostupné na: https://bit.ly/2XTzfQ7

bratislavskenoviny.sk (2017): V Novom Meste vznikne unikátny športový park Jama, dostupné na: https://www.bratislavskenoviny.sk/aktuality/46256-v-novom-meste-vznikne-unikatny-sportovy-park-jama

Carr, S., Francis, M., Rivlin, L., G., Stone, A.M. (1992): Public Space. Environment and Behavior Series, Cambridge University Press

Čupková, Z., Pauliniová, Z. (2015): Hovorme o Šafku: Záverečná správa zo zapojenia verejnosti do plánovania Šafárikovho námestia, PDCS, dostupné na: http://bit.do/e4ksh

Gehl, J. (1987): Life Between Buildings, New York: Van Nostrand Reinhold

Harris, L.R., Brown, G. T. L. (2010): Mixing interview and questionnaire methods:Practical problems in aligning data. Volume 15, Number 1, January 2010. Practical Assessment, Research & Evaluation. Str.: 1- 19

Havelská, P., Marko, I., Sidorová, M. (2015): Obchodná ulica, Bratislava, socio-ekonomický prieskum, Marko and Placemakers ltd pre Obchodná ulica a okolie o.z., dostupné na: http://bit.do/e4ktp

Kancelária pre participáciu verejnosti Miestny úrad Bratislava - Nové Mesto (2015): ZÁVEREČNÁ SPRÁVA PARTICIPATÍVNEHO PLÁNOVANIA AMERICKÁ- RAČIANSKA, Úprava a obnova malého parku Americká - Račianska, JÚN 2015, dostupné na: https://bit.ly/2LiXeqv

Kendall, L. (2008): The conduct of qualitative interview: Research questions, methodological issues, and researching online. V: J. Coiro, M. Knobel, C. Lankshear& D.Leu (Eds.), Handbook of research on new literacies. New York: Lawrence Erlbaum Associates. Str.: 133-149

Lavrakas, P., J. (2008): Face-to-Face Interviewing, Encyclopedia of Survey Research Methods, Sage

McNamara, C. (1999): General Guidelines for Conducting Interviews, Minnesota

Miková, K., Paulíková, M., Pauliniová, Z. (2010): Verejné priestory: Ako tvoriť priestory s príbehom, pre ľudí a s ľuďmi, PDCS, dostupné na: http://bit.do/e4AsX

Nadácia Ekopolis (2016): Verejné priestory, plánovanie a tvorba verejných priestranstiev za účasti verejnosti, dostupné na: http://bit.do/e4Ars

participacia-petrzalka.bratislava.sk (2019): Participácia Bratislava Petržalka, Hlavné mesto SR Bratislava, Útvar hlavnej architektky, dostupné na: http://www.participacia-petrzalka.bratislava.sk

Pauliniová, P., Čupková Žúžiová, Z. (2016):OŽIVME VEREJNÉ PRIESTORY - Správa z participatívneho procesu, PDCS, Rok vydania: 1. vydanie, 2016, dostupné na: https://bit.ly/2IQYcrT

Pauliniová, P., Čupková Žúžiová, Z. (2017): Ako ďalej, Kollárko? Záverečná správa zo zapojenia verejnosti pri plánovaní skvalitnenia verejných priestorov na Kollárovom námestí v Bratislave, PDCS, dostupné na: http://bit.do/e4ksP

Plichtová, J., Šestáková, A. (2018): Slovník základných pojmov participácie občanov a verejnosti v kontexte demokracie, ÚSVROS, dostupné na: http://bit.do/e4mmK

Prachárová, V. (2019): Stratégia participatívneho plánovania verejných priestranstiev, Úrad splnomocnenca vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti, Bratislava, OP Efektívna verejná správa, ITMS: 314011M298

Prachárová, V., Hurný, J. (2019): Participáciou k Živému námestiu - Koncepcia a plán využívania Kamenného námestia a Námestia SNP v hlavnom meste Bratislava, Úrad splnomocnenca vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti, Bratislava, OP Efektívna verejná správa, ITMS: 314011M298

reality.etrend.sk (2017): Kuchajda zmení podobu, Nové Mesto pripravuje vyhlásenie súťaže, dostupné na: https://bit.ly/2WgeyNM

Sidorová, M. (2015): Verejné priestranstvá ako základy kvalitného mestského života. Prierez prácou osobností, ktoré zásadne ovplyvnili naše uvažovanie o nich. Geografické rozhledy, 25, 1, s. 2–5.

Sidorová, M., Gažová, L., van Oijen, I., Poliačiková, K., Zavarská, B. (2018b): Aká je Panenská a okolie? Záverečná správa z participatívneho procesu s verejnosťou v oblasti Panenská a okolie, Punkt, dostupné na: http://bit.do/e4krN

Sidorová, M., Veenstra Skorkovská, G., Ulahelová, A., Ružiak, T., Štasssel, I., Konrad, I. a kol. (2018a): Nová Obchodná: Sprievodca pravidlami umiestnenia reklamných stavieb a informačných zariadení na Obchodnej ulici a v okolí, Obchodná ulica a okolie, o.z., dostupné na: http://bit.do/e4kqR

Švec, M. (2017): KUCHAJDA, láska naša neláskavá, Kancelária pre participáciu, MÚ BA NM, 07 feb 2017, dostupné na: https://pr.banm.sk/liferay/kuchajda

Švec, M. (2017a):PARTICIPAČNÝ VÝSKUM - Využívanie a rozvoj potenciálu prírodného kúpaliska KUCHAJDA, Kancelária pre participáciu, MÚ BA NM, 04 apr 2017, dostupné na: https://bit.ly/2IQ5TPl

yim.ba (2019): Staré mesto schválilo manuál pre Panenskú, dostupné na: http://bit.do/e4krs